

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 5

ТУРИЗМ ХХІ СТОЛІТТЯ:
проблеми та перспективи

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ТУРИЗМ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Випуск 5

Хмельницький - 2020

УДК 338.48-027.1(477)»280»

3 90

3 90 Туризм ХХІ століття: проблеми та перспективи : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2020. – Вип. 5. – 110 с.

У збірнику наукових праць «Туризм ХХІ століття: проблеми та перспективи» представлено узагальнені тези доповідей та виступів учасників засідання круглого столу «Учнівсько-студентський туризм: від проблем до перспектив». Авторами статей розкрито широке коло актуальних проблем: історія розвитку учнівсько-студентського туризму; навчально-освітня робота туристично-краєзнавчих центрів у контексті розвитку туризму; роль і значення туристичних фірм регіону щодо пропагування учнівсько-студентського туризму; музеї: реалії і перспективи у розвитку молодіжного туризму Хмельниччини; бібліотеки в системі туристично-рекреаційної діяльності; перспективи кадрового забезпечення туристичної галузі; розвиток окремих видів туризму краю.

Адресовано широкому колу читачів: учням, студентам, аспірантам, викладачам, науковцям.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП (головний редактор); **Авсієвич А.В.**, доктор філософії в галузі права (PhD); **Гуменюк А.Ф.**, кандидат економічних наук, доцент; **Коцюк В. Д.**, кандидат історичних наук; **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Пажимський Б.О.**, директор Державного історико-культурного заповідника «Самчики»; **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент; **Савчук Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Кучеров Г. Г., кандидат історичних наук, доцент
Олійник О.С., кандидат економічних наук, доцент.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 8 від 30 вересня 2019 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2020
© автори статей

ЗМІСТ

Білий Л. Г.

ТУРИЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН..... 6

Авсієвич А. В.

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН
У ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 8

Бевза М. О., Коцюк В. Д.

СПОРТИВНИЙ ТУРИЗМ (ВЛАСНИЙ ШЛЯХ
ДО УСПІХУ)..... 16

Гжехулка О. В.

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПОШИРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ. 23

Камінник М. О., Письменний О. В.

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПАМ'ЯТКИ МІСТЕЧКА
ФЕЛЬШТИН (РОЗРОБКА ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНОЇ
ЕКСКУРСІЇ ДЛЯ УЧНІВ ГВАРДІЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО
ОКРУГУ ПО ІСТОРИЧНИХ ТА ГЕОГРАФІЧНИХ
ПАМ'ЯТКАХ РІДНОГО СЕЛА)..... 29

Каштанова О. Е.

ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
У СТУФЧИНЕЦЬКІЙ ЗОШ І-ІІІ СТУПЕНІВ..... 36

Коцюк В. Д.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ
РЕГІОНІ УКРАЇНИ..... 41

Коцюк Н. В.

ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ АКТИВНИХ
ВИДІВ ТУРИЗМУ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ..... 48

Кравцов М. Г., Гжехулка О. В. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ АКТИВНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	57
Кудімова А. С., Коцюк В. Д. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ АЛЬПІНІЗМУ В СВІТІ.....	64
Кузьменко Д. П., Коцюк Н. В. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	71
Кучеров Г. Г., Коцюк В. Д. ПРОБЛЕМА МОБІЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ТУРИЗМІ....	76
Мазур Т. В. ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ПОПУЛЯРНОСТІ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	83
Парійчук В. В., Коцюк Н. В. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	89
Рудюк Н. М. РОБОТА ПСИХОЛОГА З ПРОБЛЕМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ.....	93
Сергієнко К. Р., Гжехулка О. В. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ТА ФОРМ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ..	98
Ткачук К. П., Коцюк Н. В. СПОРТИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА УКРІПЛЕННЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ.....	103
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	109

Л. Г. Білий,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ТУРИЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Туризм із давніх часів відіграє важливу роль у розвитку суспільства. Його можна віднести до того виду діяльності людства, чия історія починається разом з виникненням і розвитком цивілізації. У кожній історичній епосі є такі елементи діяльності людей, які так чи інакше підпадають під категорію туризму.

Необхідність і потреба в подорожах виникла у наших предків ще в глибоку давнину. Людині протягом всієї її еволюції було властиво прагнення до світопізнання і першовідкривання з метою розвитку торгівлі, завоювання і освоєння нових земель, пошуків ресурсів і нових транспортних шляхів.

У багатьох людей з'являється потреба побачити нові райони і країни, познайомитися з життям і звичаями їх народів. Все це послужило причиною виникнення особливої форми подорожей – туризму. Туризм давно став нагальною необхідністю і невід'ємною частиною життя людини. Рано чи пізно людина відчуває потребу відправитися в подорож. Прагнення людини до різноманітності вражень набуває чіткі обриси, коли вона приходить до рішення провести вільний час поза домом, розраховуючи зі зміною місць зняти нервову напругу і втому.

Інтерес населення до туризму зростає з кожним роком. Згідно зі статистичними даними СОТ протягом останніх десятиліть спостерігається постійне зростання обсягів міжнародного туризму.

Нині в світі розвиваються всі види туризму, не є винятком і молодіжний. Молоді люди від 18 до 30 років є найбільш активними туристами, тому що саме в цьому віці потреба в подорожах дуже висока. Молоді властивий оптимізм. Людина приступає до реалізації свого життєвого задуму, вона сповнена сил і енергії, бажання здійснити свої цілі та ідеали. У молодому віці найбільш доступні найскладніші види професійної діяльності, найбільш повно й інтенсивно відбувається спілкування, легко встановлюються і розвиваються відносини дружби і любові. Молодість вважається оптимальним часом для самореалізації, чому і сприяє туризм у всіх

його проявах. Таким чином, можна сказати, що молодь являє собою найбільш мотивовану категорію людей, які займаються туризмом.

Туризм – динамічна галузь у світі, жодний прогноз не передбачає призупинення її розвитку в XXI ст. Міжнародний туризм – найбільш прибуткова у частині експорту галузь, важлива складова платіжного балансу багатьох країн.

Зазначимо, що туризм відіграє важливу роль у створенні робочих місць, і за прогнозами, впродовж наступних п'яти років у світі створюватиметься 2500 нових робочих місць щодня. Охоплюючи багато секторів економіки, майже неможливим стає визначення точної оцінки кількості працівників, зайнятих у сфері туризму. Крім того, вирішення проблеми реальної оцінки ускладнюється ще й специфічним характером праці (сезонність, робота за сумісництвом, тимчасова робота тощо). І все ж кількість зайнятих у туристичній сфері постійно зростає. Це одна з не багатьох галузей економіки, де залучення нових технологій не призводить до скорочення працюючого персоналу. Це має важливе значення, оскільки, поглинаючи більше робочої сили, туризм зменшує соціальну напругу в суспільстві.

Зауважимо, що жодна з держав світу в сучасних умовах не може існувати відокремлено від інших країн та бути ізольованою від тих процесів, які відбуваються в регіоні або частині світу, де вона знаходиться. Для реалізації цих відносин між країнами встановлюються дипломатичні стосунки, укладаються угоди, договори, що регулюють різні напрямки співробітництва. Міжнародне міжурядове та міжвідомче туристичне співробітництво держави ефективно розвивається на двосторонньому, багатосторонньому, регіональному, субрегіональному, міжрегіональному та світовому рівнях, у тому числі у рамках міжнародних організацій, і є ефективним механізмом створення сприятливого для розвитку туризму середовища, інтеграції у світові туристичні процеси. Україна значно поступається у конкурентній боротьбі на міжнародному туристичному ринку. Туристичний та курортний потенціал використовується частково, інфраструктура туристичної індустрії і курортів розвивається переважно стихійно.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алмашій Я. І. Теоретико-методологічні засади ефективної діяльності туризму в сучасній ринковій економіці / Я. І. Алмашій //

Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2012. – Вип. 2.

2. Воронкова В. Г. Розвиток туризму як соціального і культурного явища в умовах глобалізації та крос-культурної комунікації / В. Г. Воронкова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. – 2010. – Вип. 8 Серія : філософські науки. – С. 23-35.

3. Колосінська М. І. Систематизація функцій туризму в аспекті їхнього впливу на національну економіку / М. І. Колосінська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2011. – Вип. III(43).

4. Краєвська О. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної політики ЄС / О. Краєвська, Ю. Присяжнюк // Вісник Львівського університету. – 2012. – Ч. 1. – С. 170-178.

5. Мальська М. П. Світовий досвід розвитку туризму підручник. / М. П. Мальська, Н. М. Паньків, А. Б. Ховалко – Київ : «Центр учбової літератури», 2017. – 244 с.

А. В. Авсієвич,
*старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький).*

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН У ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Туризм в більшості країн потребує цивільно-правового регулювання, тобто системи нормативно-правових актів, регламентуючих правове становище осіб, які здійснюють туристичну діяльність, а також порядок її організації. У цивільно-правових відносинах беруть участь туроператори, турагенти, перевізники, готелі, ресторани, екскурсійні бюро, культурно-розважальні заклади, а також туристи. В процесі створення, надання та споживання туристичних послуг усі правовідносини повинні оформлюватися юридично, тобто спеціальними цивільно-правовими договорами.

Відповідно до ст. 626 Цивільного кодексу України, договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [7].

Договір являє собою унікальний правовий засіб, у рамках якого інтерес кожної сторони, у принципі, може бути задоволений лише за допомогою задоволення інтересу іншої сторони. Цей факт породжує спільний інтерес сторін в укладанні договору та його належному виконанні. Договір, заснований на зацікавленості обох сторін, здатний забезпечити організованість, порядок і стабільність у господарській діяльності, чого неможливо домогтися за допомогою різних адміністративно-правових методів.

Правове регулювання форми договорів виявляється у встановленні вимог до них, а також наслідків щодо їх порушення. Мета відповідних вимог полягає в тому, що вони дозволяють зробити відносини сторін більш конкретними, зняти підстави для суперечок у майбутньому з приводу самого факту здійснення договору та його змісту. Форма договору покликана закріплювати та правильно відображати погоджене волевиявлення його сторін. При з'ясуванні змісту договору вирішальне значення надається всім його розділам. Це орієнтує учасників цивільного обороту на необхідність ретельної роботи над текстом договору, який повинен адекватно відображати добру волю всіх зацікавлених сторін.

У процесі організації турів і формування туристичного продукту туроператор змушений вступати в договірні відносини та укладати угоди з іншими учасниками туристичної діяльності. Договірні відносини туроператора реалізуються відповідно до технологічних циклів діяльності [1, с. 87].

Найбільша кількість угод укладається в циклі виробництва туристичного продукту (договори з постачальниками послуг), в циклі реалізації укладаються агентські угоди, а також договори франшизи (продаж бренду, ліцензії) та договори з туристами (на туристичне, готельне, екскурсійне обслуговування) [7].

Цикл споживання туристичного продукту передбачає підписання договору про співробітництво з страховою компанією, предметом якого є страхування туристів під час подорожі, а також

укладання угоди з банківською або іншою фінансово-кредитною установою, предметом якого є фінансове забезпечення гарантій туристичного підприємства на випадок його неплатоспроможності (банкрутства).

Договори з постачальниками послуг укладаються на основі типового договору який визначає умови обслуговування туристів та розкриває особливості роботи партнерів (постачальника послуг і туроператора). Усі взаємовідносини щодо обслуговування туристів на маршруті туру оформлюються письмовими договорами. Вони можуть мати типову форму договору купівлі-продажу або договору комісії. Основні положення договорів з постачальниками послуг аналогічні положенням типового договору: предмет договору, основні умови, права та обов'язки постачальника послуг, права та обов'язки туроператора, відповідальність сторін, форс-мажорні обставини, юридичні адреси та реквізити партнерів [2, с. 21].

Договір вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди з усіх істотних умов, які визнані законодавством необхідними для даного виду договорів. Сторони можуть встановлювати також додаткові умови договору, якщо у взаємовідносинах існує певна специфіка надання туристичних послуг. Виключення складають лише ті випадки, коли зміст відповідної умови договору вимагається чинним законодавством [7].

Основним елементом транспортного обслуговування туристів під час подорожі є пасажирські перевезення. В сучасних умовах стрімкого розвитку транспортних засобів все більше ускладнюється завдання приведення можливостей організаторів відпочинку у відповідність з різноманітними та динамічними вимогами щодо транспортного обслуговування туристів різних вікових, соціальних, мотиваційних та інших категорій. Питання ефективності взаємодії туристичних і транспортних підприємств є важливим чинником розвитку пасажирських перевезень у туризмі.

Повітряний транспорт. Туристичні підприємства укладають з авіакомпаніями договори двох видів. Перший вид договору - договір на квоту місць. Квота може бути жорсткою або м'якою, від цього залежать спеціальні пільги і знижки, які надаються авіакомпанією. При жорсткій квоті всю відповідальність за нереалізацію місць та усі фінансові втрати незалежно від причин нереалізації несе туристичне підприємство. При м'якій квоті місць встановлюються строки

можливої відмови туристичного підприємства від квоти або частини квоти місць якщо певні тури підприємством не були реалізовані. Ці строки передбачають можливість подальшої реалізації таких місць самою авіакомпанією або її агентами.

Договір з авіакомпанією стосовно квоти місць на регулярних авіарейсах включає наступні позиції:

- графік проведення турів з чіткою вказівкою місць призначення;
- кількість туристів у кожній групі (квота місць);
- строки подачі заявок та придбання авіаквитків;
- строки скасування замовлень на авіаквитки;
- види тарифів на авіаквитки та умови їх надання;
- знижки та пільги на квоту місць;
- порядок повернення авіаквитків [7; 3, с. 102].

Іншим видом договору є агентська угода з авіакомпанією, яка передбачає можливість самостійної реалізації авіаквитків туристичним підприємством. Туроператор по суті виступає в якості каси з продажу квитків авіакомпанії, тобто оформлює квитки, має відповідне комп'ютерне устаткування і право доступу до мережі бронювання авіакомпанії. У цьому випадку авіакомпанія в особі туристичного підприємства має додатковий пункт продажу авіаквитків.

В агентській угоді з авіакомпанією вказуються наступні позиції:

- умови забезпечення туристичного підприємства фахівцями з продажу та необхідним обладнанням для оформлення авіаквитків;
- обсяги продажів авіаквитків;
- ціни і тарифи на авіаквитки;
- умови оплати авіаквитків;
- розмір комісійної винагороди за продаж авіаквитків;
- строки, регулярність та форма подачі звітів авіакомпанії [7].

Повітряний чартер - це договір фрахтування повітряних транспортних засобів (всієї місткості літака або тільки його частини). Слово «чартер» також застосовується щодо нерегулярного рейсу повітряного судна, який виконується для конкретного замовника.

При організації чартерних авіаперевезень замовник і авіакомпанія визначають маршрут, обговорюють обов'язки сторін, з'ясовують відповідність укладеного договору міжнародним правилам

та визначають вартість рейсу, що включає оренду літака, витрати палива, роботу екіпажу, обслуговування в аеропорту тощо. Потім укладається спеціальний чартерний договір, який включає наступні позиції:

- тип літака;
- кількість місць для продажу;
- вартість оренди літака;
- маршрут із вказівкою аеропортів;
- термін дії договору;
- регулярність здійснення авіарейсів [7].

У чартерних рейсів існує не дуже гарна репутація, бо вважається, що обслуговування на них гірше та затримуються вони частіше. Такі випадки бувають, коли організацією чартерів займаються невеликі авіакомпанії, які не мають досвіду організації пасажирських перевезень. Тому завжди необхідно поцікавитися репутацією авіакомпанії, а у випадку затримки рейсу або зміни маршруту слід пред'явити претензії як до авіакомпанії, так і до туристичного підприємства, що здійснило продаж туру або авіаквитків.

Водний транспорт. При організації подорожей водним транспортом туроператор укладає з пароплаванням наступні договори:

1. Договір на оренду суден, у якому вказується:
 - кількість та найменування суден;
 - кількість місць за категоріями кают;
 - маршрути круїзів та їх строки;
 - кількість комплектів білизни на один рейс та їх вартість;
 - вартість кожного рейсу;
 - загальна сума за договором на перевезення туристів;
 - відповідальність сторін.

2. Договір на організацію харчування туристів, у якому вказується:

- відомості про кількість рейсів;
- перелік суден;
- тривалість одного рейсу;
- кількість туристів у рейсі;
- вартість денного раціону харчування одного туриста;
- обов'язки ресторанів розташованих на судні;

- порядок розрахунків за харчування туристів;
- опис культурно-розважальної програми у залах ресторану.

3. Договір з приймаючим туристичним підприємством про надання екскурсійного обслуговування за маршрутом проходження судна. До цього договору повинен додаватися графік заходу судна у порти приймаючих міст із чіткою вказівкою дат і орієнтовного часу прибуття та відправлення судна, а також програма обслуговування туристів [18, с. 229].

Судно для подорожі орендується за спеціальним договором, що укладається між туристичним підприємством та річковим або морським пароплаванням.

Обов'язковими складовими договору оренди судна є:

- розклад руху судна, погоджений з туристичним підприємством;
- план-карта судна, затверджена на момент укладання договору;
- система оплати оренди судна за категоріями кают.

Одним з важливих пунктів договору є пункт про відповідальність сторін. Судновласник зобов'язаний:

- дотримуватися встановленого розкладу руху судна;
- у випадку зміни встановленого розкладу руху судна винна сторона оплачує фактичні збитки;
- якщо судновласник за певними причинами не може надати судно, передбачене договором, то він надає замовнику інше однотипне судно;
- якщо судно під час подорожі надає допомогу іншому судну або людям, то судновласник не несе відповідальності за затримку рейсу [18, с. 230].

Залізничний транспорт. Обслуговування груп на маршруті проводиться на підставі договору, укладеного між кількома туристичними підприємствами, а також спеціального графіка заїздів груп туристів.

Обов'язки туристичного підприємства, що відправляє групу:

- підтвердити заїзд групи у встановлений термін із вказівкою кількості туристів, дати і часу прибуття, номеру поїзда і вагона;
- надати керівнику групи списки туристів;

– забезпечити групу зворотними квитками або мати підтвердження приймаючого підприємства щодо забезпечення туристів такими квитками.

Обов'язки туристичного підприємства, що приймає групу:

– організувати зустріч і доставку туристів автотранспортом до місця розміщення та харчування;

– підготувати місця розміщення відповідно до зазначеної у заявці кількості туристів;

– укласти договір на обслуговування з підприємством харчування та контролювати його своєчасне виконання;

– забезпечити надання екскурсійної програми обслуговування у повному обсязі, а також додаткових послуг за готівкові кошти;

– організувати проводи туристів до залізничної станції [7]. Зустріч і проводи туристів повинні здійснюватися відповідно до графіка прибуття та відправлення поїздів у будь-який час доби.

Автомобільний транспорт. Договірні взаємовідносини туристичних і автотранспортних підприємств будуються на підставі договору оренди транспортного засобу разом з водіями. За договором туроператору на певний термін надається транспортний засіб у тимчасове володіння та користування за відповідну оплату.

Договір оренди транспортного засобу містить наступні позиції: маршрути обслуговування; кількість автобусів; графік надання автобусів; умови надання автобусів; строки та форми подачі заявок на автобуси; взаємні зобов'язання та відповідальність сторін; орієнтовна сума платежів; порядок взаєморозрахунків.

У договорі чітко вказуються права та обов'язки сторін. Автотранспортне підприємство зобов'язується здійснювати якісне та безпечне обслуговування туристів, а саме: забезпечувати подачу технічно справних автобусів; надавати автобуси в обумовлений заявкою час та місце; наймати досвідчених водіїв автобусів.

У свою чергу туристичне підприємство зобов'язується:

– використовувати надані автобуси у відповідності з графіком;

– забезпечувати порядок під час посадки та висадки туристів;

– забороняти перевезення вогнебезпечних, вибухових, токсичних речовин, а також вантажів, що забруднюють або псують автобус;

– надавати водіям автобусу готельний номер для відпочинку та місце для паркування автобусу під час багатоденного туру [18, с. 212].

Список використаних джерел та літератури:

1. Всесвітня туристична організація [Електронний ресурс]. Режим доступу: www2.unwto.org.
2. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму : підручник. Київ : Знання, 2010. 502 с.
3. Король О. Д. Менеджмент туризму : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2008. 240 с.
4. Про захист прав споживачів : Закон України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 02 груд. 2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12.
5. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 05 груд. 2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3857-12.
6. Про туризм : Закон України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 26 грудня 2019 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95.
7. Цивільний кодекс України із змінами та допов. станом на 12 черв. 2019 р. Київ : Правова єдність, 2019. 326 с.

М. О. Бевза,
студент групи КТ-21

В. Д. Коцюк,
*кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)*

СПОРТИВНИЙ ТУРИЗМ (ВЛАСНИЙ ШЛЯХ ДО УСПІХУ)

Тури́зм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування.

Туризм проявляється як форма суспільного споживання специфічних благ, послуг та товарів кращою командою, що об'єктивно розвинулась внаслідок соціологізації відтворювальної функції, утворивши галузь діяльності зі створення цього специфічного продукту та організації його споживання, яка за кінцевим призначенням та характером діяльності належить до споживчих галузей господарства.

Турист – особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни метою перебування на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов’язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін. Любителі подорожувати стали називати туристом десь наприкінці ХІХ століття. Запозичене з французької мови слово носило тоді дещо глузливий відтінок, наближаючись за значенням до «гультяя» та «швенді». Трохи пізніше настільний енциклопедичний словник витлумачив туризм як «подорож задля власної насолоди, розваги».

Спортивний туризм – неолімпійський вид спорту з подолання певного відрізка земної поверхні, який називають маршрутом, з подоланням природних та/або штучних перешкод (гірські вершини і перевали (у гірському туризмі) або річкові пороги (у сплавах річками)), виконання технічних прийомів, спеціальних тактичних та/або

Спортивне орієнтування – вид спорту, суть якого полягає в орієнтуванні на місцевості за допомогою карти та компаса та найшвидшого знаходження заданих контрольних пунктів.

Займатися туризмом я почав десь після зими 2016 року. Не пам’ятаю як саме я туди потрапив, але навесні я почав займатися туризмом та спортивним орієнтуванням.

Перший мій тренер, яка мене всього навчила, дала мені початкову базу – це Ольга Сергіївна. Вона зараз веде туризм у гімназії № 2 та 28 школі. В Ольги Сергіївни пробув близько року, згодом мене запросив до себе тренер іншої команди, яка на той час була найкращою командою Хмельниччини. Команда називалась «Штурм».

Тренер Роман В'ячеславович, саме він навчив мене всього, що зараз знаю, я взнав багато чого нового і цікавого, було важко, але я старався і ми разом з командою час від часу займали призові місця. Але на початку 2019 року, якраз після зими, я кинув туризм. Пізніше через місяць-два жалів і тому вернувся до своєї попередньої тренерки, там я також пробув недовго, тому що мені запропонували брати участь у спортивному орієнтуванні. І по сьогоднішній день я займаюся в ОЦТКУМі (Обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді), а моїм тренером є Анна Володимирівна.

О.В. Гжехулка,
*викладач кафедри теорії та практики туризму
(м. Хмельницький)*

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПОШИРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Постановка проблеми. Хмельницька область – одна з найбагатших в Україні за різноманітністю видів і запасами мінеральних вод, які мають унікальний хімічний склад і високу бальнеологічну активність під час лікування різноманітних хвороб та виведення з організму радіонуклідів. Мінеральні води області характеризуються високим рівнем вивченості, на базі багатьох родовищ функціонують санаторно-курортні заклади. Незважаючи на значні гідромінеральні ресурси використання мінеральних вод області незначне. Тому дослідження особливостей лікувально-оздоровчого туризму та можливостей його розвитку на Хмельниччині є актуальним.

Метою даної статті є теоретичне дослідження географічного аспекту та розвитку лікувально-оздоровчого туризму Хмельниччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лікувально-оздоровчий туризм поділяється на лікувальний, метою якого є власне лікування, терапія, реабілітація після захворювань, і профілактичний, спрямований на підтримку організму в здоровому стані і збереження балансу між фізичним і психологічним здоров'ям людини.

Мета лікувально-оздоровчого туризму – комплексне використання природних лікувальних факторів і рухової діяльності в лікувально-профілактичних цілях. Зрозуміло, що лікувальний і оздоровчий туризм часто поєднують через споріднену мету подорожі та реалізацію цієї мети на основі використання однієї бази.

Все це визначається унікальними тектонічними умовами і геологічною структурою Хмельниччини. Схили Українського кристалічного щита, Подільського плато, розломи Товтрового кряжу рифогенного походження природно сформували унікальний мінералогічний і тектонічний потенціал на водорозділі Подільської височини. Це й визначило появу великої кількості родовищ різноманітних мінеральних вод, схожих за своїми лікувальними

властивостями до «Нафтусі», «Миргородської», Кавказьких мінеральних вод, а також позитивний бальнеологічний потенціал геомагнітних аномалій, який спостерігається в межах Товтр і активно діє як лікувальний фактор на курортах Макова, Сатанова та інших лікувально-оздоровчих центрах регіону [2, с. 32].

І в даному випадку, можна говорити про практично невичерпні запаси лікувальних вод. На базі багатьох родовищ функціонують санаторно-курортні заклади, найвідомішим із яких є Хмельницький обласний міжгосподарський санаторій «Україна», розташований на мальовничих схилах Медоборів, – справжня перлина Поділля.

Санаторій «Україна» розташований у с. Маків, Дунаєвецького р-ну, Хмельницької області на відстані 96 км від м. Хмельницького і 17 км від м. Кам'янець-Подільського, поблизу траси Хмельницький - Чернівці. Корпуси збудовані у хвойнолистяному парку на березі штучного озера. Розрахований на 325 місць. Працює цілорічно. Територія санаторію займає 28 га, з яких 9 га – озеро, 19 га – лісопарк. Саме, приблизно, в цьому місці починається гориста місцевість – Подільські Товтри, які надалі переходять в Карпати. Місцевість вкрита лісами, чисте повітря, м'який клімат, наявність Маківського родовища мінеральних вод, рівнозначних відомим джерелам типу «Нафтусі», «Миргородської» та Кавказьких мінеральних вод, все це робить санаторій «Україна» унікальним курортом Хмельниччини [1, с. 67].

Санаторій має природні лікувальні фактори Маківського родовища мінеральних вод. Води, «Маківська» (типу «Миргородська») і «Перлина Поділля» (типу «Нафтуса»), поліпшуючи роботу шлунка, печінки, нирок, кишечника, сприяють виведенню з організму радіонуклідів. Обидві води дають максимальний лікувальний ефект тільки при вживанні одразу в санаторії.

Санаторій «Україна» пропонує комплексне лікування та оздоровлення, яке включає лікування на базі двох джерел мінеральної води, лікування штучними мінеральними водами, лікувальними грязями, озокеритом, електрофарезом, перлинними ваннами, ароматизованими ваннами з натуральними оліями хвої, циркулярним душем, душем Шарко; широко використовується лікувальна фізкультура та масаж. Санаторій оснащений рентгенологічний

кабінетом, кабінетом гастродуоденоскопії, дуоденального зондування, кишкових зрошень, Н-метрії, колоноскопії, електрокардіограми, гідротерапії, гальваногрязьовий кабінет, озокеритний кабінет, фізіотерапевтичний кабінет, кабінет мануальної терапії, фітотерапії, голкорексфлексотерапії, масажний кабінет, кліматотрон, бювет [4, с. 67].

Ще одним унікальним оздоровчим центром Хмельниччини є бальнеологічний курорт «Сатанів».

Курорт Сатанів має кілька унікальних особливостей. І цілюща мінеральна вода – то лише один із них. Іншою родзинкою курорту є його розміщення, адже він знаходиться в самому серці природного заповідника Подільські Товтри, який вражає своїми гарними краєвидами. Це Товтровий кряж. Місцеві кажуть про те, що щось подібне є лише у Північній Америці. Також, тут розташована Гусикова гора, названа так на честь подільського Робін Гуда – Гусика. Однак він крав гроші і у багатих, і у бідних.

Чудова природа, особливо у теплу пору року, робить перебування та оздоровлення тут особливо комфортним. Оздоровчий комплекс Поділля знаходиться у самому центрі курорту Сатанова, в лісовій зоні, з великою кількістю рослинності, поруч є озеро. Подільські Товтри – унікальна геолого-ботанічна пам'ятка природи. Вона не має аналогів в Європі. Бо тільки тут зносяться до неба вапнякові гори, народжені в глибинах прадавніх морів Тортону і Сармату.

До сьогоденішнього дня на товтровій гряді збереглися окремі рослини, що з'явилися мільйони літ тому. Вони складають окрему групу рослин, що називаються реліктами. Це є ще однією з причин відвідати оздоровчий комплекс Поділля та насолодитись надзвичайною природою заповідної зони Подільські Товтри.

Санаторій-профілакторій «Берізка» на 75 ліжок започаткував місто-курорт над Збручем. Влітку 1989 року почав працювати санаторій «Товтри», розрахований на 500 місць. Поряд функціонує санаторій «Збруч» на 100 ліжок. Будується новий санаторій «Оксамит Поділля». Тільки в санаторії «Товтри» щороку може оздоровитися 7-8 тис. відпочиваючих. Сатанів уже став містом-курортом загальнодержавного значення і може перетворитись у справжню лікувальну мекку.

Природна цінність Сатанівських Товтр базується не тільки на мінеральних водах. Унікальність (природна і господарська) цієї ландшафтної ділянки полягає в тому, що тут найкраще збереглися характерні для Подільських Товтр біоценози, у структурі яких особливе значення мають лісові. Одну з найбагатших ділянок тут займають якраз букові ліси. Крім того, в межах цієї ділянки товтрову пасмо перетинає р. Збруч, утворюючи неповторне поєднання долинно-річкових і товтрових ландшафтів. І, нарешті, це єдина поки що ділянка Подільських Товтр, де господарське (переважно рекреаційне) освоєння відповідає її природній суті.

Великі запаси збручанських родовищ дають реальну можливість спорудити на їх базі систему потужних оздоровниць з місткістю щонайменше 100 тис. чоловік. Мережа таких оздоровниць простягнеться уздовж Збруча в межах Товтр і на територіях Волочиського, Городоцького, Чемеровецького, Дунаєвецького, Кам'янець-Подільського та Новоушицького районів. Доцільно також організувати розлив та реалізацію мінеральних вод у пляшках [6, с. 98].

На території курорту Сатанів розташовані також два штучні водопади. Дослідженням Сатанівської води займалися такі науковці як М. Курій, В. Калугін, І. Мягков, І. Назарчук, В. Корнеєв, П. Шерстюк та інші. Результатом їхнього дослідження став висновок про те, що Збручанська Нафтуса позитивно впливає на клініко-лабораторні прояви цукрового діабету, а також сприяє лікуванню захворювань шлунково-кишкового тракту, опорно-рухового апарату, дихальних шляхів, має імуномодельючу дію, покращує загальний стан рекреанта.

Незважаючи на значні гідромінеральні ресурси, використання мінеральних вод області – незначне, тому актуальним є питання збільшення геологорозвідувальних робіт та їх дослідження для санаторно-курортного лікування та промислового розливу.

Лікувальні мінеральні води області належать до шести груп:

- слабомінералізовані мінеральні води з підвищеним вмістом органічної речовини, типу «Нафтуса»;
- хлоридні натрієві води малої мінералізації без специфічних бальнеологічних компонентів, типу «Миргородська»;
- хлоридні натрієві бромні лікувальні води високої мінералізації;

- хлоридні кальцієво-натрієві бромні слабкі розсоли;
- слабомінералізовані радонові мінеральні води;
- слабомінералізовані вуглекисло-радонові води.

Санаторій «Збруч» працює з 1986 року. Розташований в наймальовничішому місці Подільського краю, у гарному хвойно – листяному лісі, на березі річки Збруч. Розрахований на 100 місць, функціонує цілий рік. У санаторії створено належні умови для лікування, оздоровлення та відпочинку.

Лікувальна база санаторію містить ванне відділення (ванни: з бішофітом, хвойні, морські, йодо-бромні, хлоридно-натрієві, з екстрактами трав), кафедру гідропатії (підводний душ-масаж, циркулярний та висхідний душі, душ Шарко).

Функціонують кабінети озокеритолікування, лазеротерапії, фізіотерапії, дуоденальних, шлункових, вагінальних та кишкових зрошень, лікувальної фізкультури, лікувальних мікроклізм, масажу, інгаляторій, фітобар, кабінет вакуумного масажу, грязелікування (грязеві тампони, електрофоретична грязь, компреси), синглетно-кисневої терапії, ЛОД – терапії, вібромасажа, масажний комплекс «Релакс» [5, с. 86].

Санаторій-профілакторій «Яблуневий сад» оселився в 25 кілометрах від Хмельницького, в селі Жилинці Ярмолинецького району. Саме тут, в екологічній лісопарковій зоні, серед лип, дубів та яблунь, можна забути про буденні турботи та оздоровитися як дорослим так і дітям.

Загалом, «Яблуневий сад» розрахований на 50 ліжко-місць. Проживання в комфортних двомісних номерах із усією необхідною сантехнікою та приладдям. Заклад має акредитаційний сертифікат першої категорії та сертифікати відповідності на послуги харчування та послуги місць короткочасного проживання.

Санаторій-профілакторій «Яблуневий сад» – багатопрофільний: тут здійснюється профілактика та лікування опорно-рухового апарату, органів дихання та травлення, захворювання нервової та серцево-судинної системи, лор-органів.

У закладі здійснюються різноманітні процедури, зокрема-флюктуоризація – покращує кровообіг, дарсонвалізація – має протизапальну, трофічну дію, інгаляційна терапія – допомагає позбутися ГРВІ, ринітів і ларингітів.

Окрім цього усі бажаючі мають змогу порелаксувати на лікувальному масажі та оздоровитися завдяки водним процедурам. Особливою популярністю користується струменевий душ Шарко.

Також особливу увагу в «Яблуневому саду» приділяють якісному харчуванню усіх відпочиваючих. Шеф-кухарі зізнаються: працювати на кухні дуже комфортно, оскільки є усе необхідне обладнання.

На сьогодні Хмельницьку область виділяють як основну частину нової в Україні провінції мінеральних вод – Подільської. На території області розвідані мінеральні кремнієві води (м. Ярмолинці), сульфідні води (м. Волочиськ), залізисті мінеральні води (м. Шепетівка).

Висновки. Багатство та унікальність природно-рекреаційних ресурсів в Хмельницькій області створює передумови для розвитку курортного господарства, а за рахунок нього й економіки регіону за рахунок їх ефективного використання, дає підстави сподіватися, що на території Хмельниччини рекреація згодом переросте у потужну індустрію відпочинку, фізичного й духовного відновлення, глибокого національного самоусвідомлення, екологічної освіти і виховання рекреантів, тому рекреаційна сфера повинна бути визнана в області як одна з пріоритетних.

Список використаної літератури:

1. Курорти та санаторії України: наук.-практ. довідн. / за ред. К.Д. Бабова, В.В. Єжова та О.М. Торохтіна. - К.: Видав, дім «Фолігрант», 2009. - 432 с.
2. Новикова В.І. Санаторно-курортна сфера: інфраструктур на складова, стан розвитку в Україні / В.І. Новикова // Географія та туризм: наук. зб. / ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. - К.: Альтерпрес, 2011. - Вип.16. - С.93-101.
3. Парфіненко А. Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища / А. Парфіненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2015. – Вип. 126. – Ч. 1. – С. 12–23.
4. Парфіненко А. Ю. Туристичне країнознавство : підруч. / А. Ю. Парфіненко, В. І. Сідоров, О. О. Любіцева. - 2-ге вид., перероб. і доповн. – Київ: Знання, 2015. - 551 с.

5. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні : стат. бюлетень / відповід. за вип. І.В.Калачова ; Державна служба статистики України. – К., 2011. – 92 с.

6. Томаневич Л. Лікувально-оздоровчий туризм в Україні як об'єкт державного регулювання / Л. Томаневич // Наук. вісник Львівського юридичного інституту внутрішніх справ. – Серія економічна. Вип. 1. – 2005. – С.210-217.

М. О. Камінник,
учениця 9 класу Гвардійського НВК
О. В. Письменний,
вчитель історії Гвардійського НВК

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПАМ'ЯТКИ МІСТЕЧКА ФЕЛЬШТИН (РОЗРОБКА ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ЕКСКУРСІЇ ДЛЯ УЧНІВ ГВАРДІЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ ПО ІСТОРИЧНИХ ТА ГЕОГРАФІЧНИХ ПАМ'ЯТКАХ РІДНОГО СЕЛА)

Пізнати історію краю, де ти народився, живеш – вельми потрібна і корисна справа. Хмельниччина край вмілих хліборобів, ремісників, сміливих воїнів, талановитих художників, поетів, вчених.

Незважаючи на не легку історичну долю, трагічні сторінки кровопролитних війн населення краю зберегло свою національну ідентичність. Серед старовинних міст Хмельниччини таких як Кам'янець-Подільський, Меджибіж і Старокостянтинів посідає містечко Фельштин [1, с. 26]. Тут збережено пам'ятки національного та світового значення про які ми хочемо розповісти у нашому проекті, розробивши план проведення екскурсій для учнів шкіл.

Якщо у ваших грудях б'ється серце справжнього мандрівника та краєзнавця, Ви не зможете оминати невеличке містечко Фельштин (з 1954 року село Гвардійське) засноване Галицьким підкомірним Миколою Гербуртом,

ЕКСКУРСІЙНИЙ ОБ'ЄКТ № 1: ФЕЛЬШТИНСЬКИЙ КОСТЕЛ

Початок заснування містечка Фельштин, нерозривно пов'язане з родом Гербуртів, який мав чеське походження. Микола Гербурт у

1594 році розпочав будівництво першого дерев'яного костелу Св. Войцеха [2, с. 37-38]. Мури фортеці, які служили жителям містечка сховищем у випадку небезпечного нападу татар, за плином часу до наших днів не збереглися. Будівництво кам'яного костелу, який з незначними змінами дожив до наших днів, розпочала в 1753 році пані Мар'яна Граб'янчина з роду Калиновських.

На початку ХХ століття окрім Фельштина, в парафії наховувалося 30 сіл. Важкими для парафії були 30-ті роки, особливо 1933 рік. Святиню віддали під склад а через три роки в храмі запрацювали кінотеатр і районний будинок культури. Під час Другої світової війни віруючим віддали лише захристію, де і проходили молитви. Вдруге костел замкнуто в серпні 1950 року. У 1979 році парафія почала діяти без реєстрації, парафіяни влаштовують каплицю. В січні 1990 року парафії повернуто старе приміщення костелу, в якому розпочато ремонт.

Як би там не було, на початку третього тисячоліття величний храм гордо височіє на пагорбі. І щоразу до своєрідної католицької Мекки збираються віруючі не лише з 23 навколишніх подільських сіл, але й з ближнього та дальнього зарубіжжя.

ЕКСКУРСІЙНИЙ ОБ'ЄКТ №2: ШКОЛА – КУЛЬТОРНО-ОСВІТНІЙ ОБ'ЄКТ

Почнемо нашу розповідь з короткої історичної довідки про перший освітній заклад на території села. Утворення освітнього закладу стало не випадковим, а закономірним явищем. Містечко було багатонаціональним тут проживали євреї, поляки та українці. Діяли єврейська школа та парафіяльна (католицька) при місцевому костелі, українці також ходили у цю школу. Фундатором парафіяльної школи була Мар'яна Граб'янчина з роду Калиновських, котра в 1675 р. власним коштом її заснувала [2, с. 48-50]. Безпосередній нагляд над ними виконував місцевий староста, котрий сільському середовищі мав право обрати вчителя. Функції вчителя виконували органісти та кантори. У школі учні навчалися писати та читати польською та латинською мовами. Напам'ять вчили молитви, моральні науки пов'язані з правилами християнського життя, географію та арифметику [2, с. 57].

З 30-х років ХІХ століття кардинально змінюються парафіяльні школи не руського походження закриваються. У другій

половині ХІХ століття з'являється недільні або православні церковно-приходські школи, таких у Фельштині було дві.

У 1936 році почала діяти восьмирічна школа. Містечко у той час було районним центром, у школі навчалися діти із навколишніх сіл. Діяла також і єврейська початкова школа, яку в 1940 році приєднали до української. Під час війни будівля школи перетворена на військовий склад. Відновилося навчання 1944 році [5].

У післявоєнні часи існувало дві школи восьмирічна та середня. Будівництво нової школи розпочалося у 1985 р., а з 1988 року вона почала діяти. Цей навчальний заклад розташовується на пагорбі в центрі села. Це розкішна трьох поверхова будівля. Сьогодні у школі навчається 376 учні.

Шкільне життя наповнене різними подіями. У 2000 році школа отримала статус гімназії, отримали комп'ютерну техніку. За активну участь наших дівчат у змаганнях по футболу школі було у 2006 р. подаровано футбольну площадку із штучним покриттям. 2006 році Гвардійський НВК брав участь у Всеукраїнському конкурсі «100 кращих шкіл України – 2006». Співпраця вчителів та учнів бере позитивні наслідки. Багато колишніх випускників стали вчителями, лікарями, науковцями, а то й просто хорошими людьми. Ми сьогодні творимо історію нашої школи, яка, маємо надію, буде жити у серцях нащадків.

ЕКСКУРСІЙНИЙ ОБ'ЄКТ №3: ПАМ'ЯТНИК ДІТЯМ З РОДИНИ ФЕЛЬШТИНСЬКОГО ПОМІЩИКА

Родина Чуваш походила із чеського роду. Оселилася в містечку за приблизними даними в кінці ХVІІІ ст. про життя цієї родини нам мало відомо, але деякі факти про їхню діяльність дійшли до нашого часу. У 1861 році коли у Російській імперії офіційно скасовано кріпосне право про цю подію не було відомо кріпакам містечка Фельштин. Люди як завжди працювали на полі. Та ось на полі з'явився демобілізований солдат, який повідомив: «Люди! Кидайте ті коси, ви особисто вільні!». До нього прибули управителі маєтку поміщика Чуваш і відрубали солдату при всьому народі руки. На початку ХХ століття жителі містечка спорудили погруддя солдата [5]. Нашадки цього поміщика Бруно та Емільда Чуваш, мабуть, відповіли за гріхи своїх предків. Вони померли у юному віці від чуми, яка прокотилася містечком.

Характерною особливістю його є те, що весь пам'ятник і поховання повернуто на схід, а надпис на південь до дороги. Це єдиний пам'ятник, на старому католицькому кладовищі, який у бурхливих історичних подіях не був пограбований, мабуть, через побоювання людей заразитися хворобою.

ЕКСКУРСІЙНИЙ ОБ'ЄКТ №4: ПАМ'ЯТКИ ЖЕРТВАМ ГОЛОКОСТУ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ

На Фельштинській землі з давніх-давен проживали євреї, поляки, українці, як єдина родина. У Фельштині були дві сільські Ради: українська і єврейська,.

В весню 1942 року у Фельштин прибула група жандармів з Проскурова. Заїхали в сільську управу, взяли старосту і секретаря, поїхали до жандармерії. Через деякий час все містечко було оточене, і після цього стали зганяти євреїв на площу. Не всі євреїв добровільно погоджувалися залишати свої оселі. Єврея Файермана убили в його будинку під час молитви за те, що він відмовився виходити з оселі. Коли всі єврейські сім'ї були зібрані, поліцаї весли в село Паликівці, де знаходилося єврейське гетто [3, арк. 145-146]

Доля виявилася милосердною до єврейки Етла Цалевич. Коли німці і поліцаї оточили центр містечка, Етла з братом опинились в тому кільці. Вирватись з того кільця було неможливо. Коли євреїв пригнали в Гелетинецький ліс і поставили до розстрілу на краю викопаної самими євреями могили, і пролунали перші постріли, Етла з братом впали в яму: брат був вбитим, а Етла легко поранена в плече. Зразу вона не рухалась, бо поліцаї добивали всіх, хто ще був живий. Вночі, коли все стихло, Етла виповзла з ями і пішла навмання. Через три дні поневірянь голодна й стомлена, перейшовши міст біля Гусятина, постукала у віконце першої - ліпшої хати. Відкрились двері... На порозі стала молода жінка, в якій стомлена дівчинка попросила шматочок хліба. Етла, боячись за своє життя, сказала, що вона вистрибнула з потягу, який віз невільників у Німеччину. Етлу залишили доглядати маленьку дитину господарів, а всім говорили, що вона їхня племінниця. Господар виявився старостою села, проте Етла жила в нього до кінця війни [5]

Гетто в Павликівцях створили навесні 1942 р., в травні туди вже прибули перші євреї, а у вересні воно перестало існувати. Під гетто

було використано приміщення двох корівників, залишки яких, як засторога тим жажливим дням, височать на пагорбі.

Євреїв використовували як робочу силу в піщаному кар'єрі, для відбудови шосе та залізничної дороги, пошкоджених під час боїв у 1941 році. Спали вони в корівниках, на цементованій підлозі, встеленій тонким шаром сіна. З розстрілом євреїв у Гелетинецькому лісі Павликовецьке гетто перестало існувати. Це був вересень 1942 року [4, арк. 198-199].

Весною 2007 року нащадки євреїв Фельштина на згадку про події які творилися під час Другої світової війни поставили пам'ятник на старому єврейському кладовищі. Людська пам'ять – недосконалий інструмент: вона мимоволі утримує одні і опускає інші – часто не менш важливі – факти, події, моменти.

ЕКСКУРСІЙНИЙ ОБ'ЄКТ №5: ПАРК У СЕЛІ РАЙКІВЦІ

Село Райківці росташоване за 5 кілометрів від Гвардійського. Парк розміщений між селами. Засадила парк пані Радловська вона мала три фільварки. Один з фільварків був розташований біля парку. В парку пролягала так звана «панська дорога», по якій часто прогулювалась пані. Окремі кріпаки доглядали дерева та кущі. Там було приміщення де вирощували птицю, а в одній із будівель була оранжерея. Тепер на тому місці залишилось насадження акацій. Будівлі до цього часу не збереглися.

Сучасний парк займає близько 1.5 га. Ростає у парку рідкісне в Україні тюльпанове дерево, відоме в селі під назвою «панська липа». Вік «панської липи» становить приблизно сто років. Алея старих лип, можливо і складала колишню «панську дорогу». Розташування площі парку дозволяло створювати штучні ставки.

ЕКСКУРСІЙНИЙ ОБ'ЄКТ №6: «ДУГА СТРУВЕ» В УКРАЇНІ

15 червня 2005 р. Комітет з всесвітньої спадщини ЮНЕСКО ухвалило рішення занести до Списку всесвітньої спадщини «Геодезичну дугу Струве» як об'єкт культури універсальної цінності. Дуга перетинає з півночі на південь терени дерени десяти європейських держав. Довжина дуги близько 3000 км. Вона складається з майже 300 суміжних трикутників. Вершини трикутників закріплені на місцевості геодезичними пунктами, які і уособлюють цю грандіозну науково-технічну пам'ятку. Офіційно під охорону взято 34 пункти, з яких чотири розташовані в Україні – три у

Хмельницькій (Баранівка, Катеринівка, Фельштин) і один (Стара Некрасівка) – в Одеській області.

У 2003 р. фахівці Науково-дослідного інституту геодезії і картографії за дорученням Укргеодезкартографії розшукали та відновили на місцевості пункти дуги Струве, розташовані на Хмельниччині.

Побудова дуги розпочалася з діяльності полковника Теннера, якому було доручено здійснити топозйомки території Віленської губернії. Дослідження тривали протягом 1816 – 1822 рр., у цей же час за дорученням Ліфляндського економічного товариства подібні роботи в Ліфляндії почав виконуватися загін під керівництвом В.Струве. Він виконав градусні спостереження упродовж меридіана в межах Ліфляндії. Два крайніх пункти як найважливіші, позначено монументальними знаками. Монумент у Старій Некрасівці побудовано у вигляді чотиригранної чавунної піраміди, встановленої на кам'яному фундаменті.

З огляди на значну науково-історичну цінність «Дуги Струве» та її значення в розвитку геодезії та картографії країн Східної Європи 29-та сесія Комітету з всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Дурбані ухвалила рішення про включення чотирьох вказаних пунктів цього унікального геодезичного об'єкта до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. З цієї нагоди 17 червня 2006 року в околицях села Гвардійське відбулось урочисте відкриття пам'ятного знака біля геодезичного пункту Фельштин.

Історія нашої славної України є дуже цікавою і захоплюючою, багато таємниць ховає в своїх надрах і Поділля. Навіть важко уявити скільки цікавого і невідомого є у ній. Впродовж багатьох років історики – дослідники відкривають нові таємниці рідного краю. Ми, учні шкіл, пізнаємо ці таємниці, ніби гортаючи книгу. Та не так вже й легко перегорнути сторінку вчорашнього дня, з часом знаходимо все більше і більше білих плям в історії, і, напевно, вони ніколи не заповняться.

Історія рідної землі – села, містечка чи міста – найдорожча, бо в ній кожен може впізнати знайоме, близьке, адже це є минулим тих людей, які нас оточують або жили колись тут, де зараз живемо ми. Літопис рідного краю втаємничує в собі багату історію. І з надзвичайним трепетом ми зацікавлені щось довідатись про те, що передувало нам самим, що було пов'язане із життям наших предків.

Досліджені нами сторінки історії ми намагаємося повідати про них нашим одноліткам, і тому ми, група учнів розробили план екскурсій, які проводимо під час літньої оздоровчої компанії

Отож ми члени історичного гуртка «Пошук», запрошуємо Вас відвідати наші історико-географічні об'єкти та долучитися до минулого нашого містечка.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ігор Байдак Стежками рідного краю// м. Хмельницький 2008 р., с. 342
2. Домінік Яцков Фельштинська парафія на протязі свого чотирьохсотилітнього існування 1596-1990рр.//м. Городок, 1998 р.,с.467
3. ХОДАфКП, Ф. 685, оп. 4-6 с. 23, арк. 322.
4. Там само, арк. 215.
5. Свідчення жительки села Гвардійське Мариняк Н.П.

О. Е. Каштанова,
*спеціаліст I категорії,
директор Стуфчинецької ЗОШ І-ІІІ ст.
Лісогринівецької сільської ради*

ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У СТУФЧИНЕЦЬКІЙ ЗОШ І-ІІІ СТУПЕНІВ

Туристично-краєзнавча діяльність є вагомими чинником формування в учнів почуття любові до рідного села, міста, краю, батьківського дому, родини, духовних і культурних надбань своїх предків, усвідомлення приналежності до українського народу. Тому значну увагу слід приділяти вивченню кожним учнем свого родоводу, традицій і звичаїв родини, написанню історії сім'ї, свого села, міста, краю. У процесі аналізу цієї теми педагогічний колектив Стуфчинецької ЗОШ І-ІІІ ступенів зробив висновок, що ефективною формою пізнання школярами свого краю є туристично-краєзнавчі гуртки («Мій рідний край», «Пізнай свій край», «Історичне краєзнавство» та ін.), туристичні походи, походи вихідного дня, одно- та багатоденні подорожі, експедиції, тощо.

У 2005 році в школі був створений туристично-краєзнавчий гурток. Керівником та ініціатором якого був учитель географії Стуфчинської ЗОШ І-ІІІ ступенів Бодров А. В. Форми і методи проведення гурткової роботи були різноманітні: одноденні походи для різних вікових груп, туристичні зleti, майстер-класи для учнів та вчителів району, а з 2015 року назву гуртка змінили на «Спортивний туризм». Керівником зараз є вихованець Стуфчинецької ЗОШ Федчишен Д. В.

Вихованці Стуфчинецької ЗОШ активно долучаються до екскурсій та подорожей. Широко використовуємо такі форми роботи: зустрічі старшокласників з видатними постатями краю, представниками мистецтва, майстрами, народними умільцями, відвідини народних свят, ярмарок та інше. Такі форми роботи сприяють кращому пізнанню вихованцями історії свого народу, краю, країни, традицій, розширенню кругозору, збагаченню новими знаннями про духовні і культурні надбання.

Оскільки Стуфчинецька ЗОШ – це школа патріотичного виховання, то відповідно туристично-краєзнавча робота насичена

змістом патріотичного спрямування, що стимулює емоційно-ціннісну сферу старшокласників і сприяє формуванню у них почуття захоплення, любові до свого народу, краю, Батьківщини, поваги і причетності до духовних і культурних надбань, тобто сприяє досягненню мети патріотичного виховання.

Виховний вплив екскурсій, зустрічей, пізнання і безпосередньої участі у народних традиціях і святах полягає ще й у тому, що здобувач освіти не тільки пізнає історію і культуру свого краю, народу, але й відчуває свою причетність до неї.

Фрагмент виховного заходу до відзначення Всесвітнього дня туризму

Результати наукових досліджень і практики туристично-краєзнавчої роботи свідчать, що вона передбачає різні за ступенем складності рівні, види і форми діяльності – від простого споглядання, пізнання і засвоєння знань до пошуку, систематизації, узагальнення і осмислення нових. Закономірно, що різні види і форми туристично-краєзнавчої роботи, направлені на вивчення і розуміння історії свого народу, процесу формування державності, його культури, духовності, сучасної соціально-економічної ситуації, здобутків і надбань. Тому після «проходження етапу пізнання знань» логічно здійснити перехід до етапу «пошуку нових знань і їх осмислення» [5, с. 3-32].

Власне на основі таких міркувань ми дійшли висновку про доцільність упровадження у туристично-краєзнавчу роботу загальноосвітніх навчальних закладів завдань пошуково-дослідної і суспільно-значимої діяльності, направленої на поглиблення і розширення знань учнів про історію і сучасність українського народу і України та формування готовності працювати на їх благо.

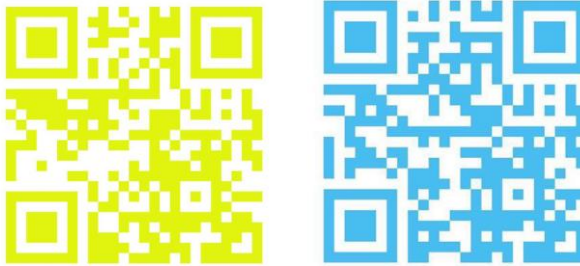
У процесі туристично-краєзнавчої діяльності доцільно будувати роботу таким чином, щоб старшокласники не тільки глибше пізнавали історію свого народу, краю, країни, їх минуле і сучасність; але й вчилися аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, шукати істину, цінності життя, пізнавати себе у цьому процесі, окреслювати способи своєї життєвої і професійної самореалізації у контексті майбутнього свого народу і своєї Батьківщини [1, с. 6-13]. Тому у процесі туристично-краєзнавчої діяльності доцільно залучати вихованців школи до вирішення пошуково-пізнавальних і пошуково-дослідних завдань, що передбачають вивчення історії родини, села, краю; життя і діяльності земляків та видатних постатей краю (країни); історії і сучасного стану духовних і культурних надбань (історичних будівель, пам'яток архітектури, скульптури, живопису, народних ремесел); сучасного стану фауни і флори краю, актуальних соціально-економічних проблем.

З метою вирішення цих складних завдань, у гуртках туристично-краєзнавчого спрямування були впроваджені доручення – «посади» консультантів (наприклад, консультант з історії краю різних періодів: періоду Великої Вітчизняної війни, сучасної України тощо).

Краєзнавчий матеріал, що зібраний у шкільному музеї «Військової слави» доцільно використовують на уроках історії, літератури, при проведенні численних позашкільних заходів. Так, до прикладу, участь вихованців у пошуково-дослідній діяльності сприяє формуванню творчого ставлення до роботи, здатності взаємодіяти з державними і громадськими структурами конкретного соціуму для вирішення наявних у ньому проблем та ліквідації причин їх виникнення, формуванню умінь розробляти і втілювати рекомендації щодо вирішення певних проблем.

В останні роки всі провідні музеї світу активно оснащують QR-кодами. Організатори музею, що знаходиться у Стуфчинецькій

ЗОШ I-III ступенів, ідуть в ногу з часом і також долучаються до інноваційних програм.

QR-код як інноваційний метод надання інформації про музей «Військова слава» Стуфчинецької ЗОШ I-III ступенів

Саме тому упровадження елементів пошуково-дослідної роботи, направленої на поглиблення і розширення знань учнів про історію і сучасність народу та країни ми розглядаємо як важливу умову вдосконалення їх патріотичного виховання засобами туристично-краєзнавчої діяльності.

У процесі дослідження ми виходили з міркувань, що майбутнім громадянам країни важливо вміти компетентно аналізувати матеріали, що стосуються гострих екологічних, соціальних і економічних проблем, привертати до них увагу громадськості, мати власну думку щодо можливих способів їх вирішення, вміти пропагувати свої погляди, переконання й ідеї. Для цього у процесі дослідно-експериментальної роботи особливу увагу було звернено на оволодіння старшокласниками різноманітними оціночними і діагностичними методиками і підходами, наприклад, «оцінювати потреби суспільства», «оцінювати ефективність конкретних соціальних проектів і програм», «здійснювати моніторинг, діагностику ситуації», що дозволяє краще усвідомлювати найбільш важливі соціально-економічні проблеми села, мікрорайону, попереджувати їх виникнення, використовувати ефективні способи допомоги і підтримки [4, с. 4-5].

Як свідчать результати спостереження, для учнів важливе значення має серйозне ставлення оточення до здійснюваної ними роботи і створення ситуації «визнання оточенням» проведеної роботи [3, с. 107-108].

Ми будемо правову державу, громадянське суспільство, тому в дітей необхідно виховати певні суспільні цінності. Випускник нашої школи є здатним до самовизначення й самореалізації.

Отже, завдяки реалізації гурткової роботи в учнів формується активна громадська позиція і почуття відповідальності, тому вони зможуть розв'язувати ті проблеми, з якими зіштовхуються вже зараз, і ті, з якими зустрінуться після закінчення школи. Проект дає молодій людині алгоритм поведінки в громадянському суспільстві. Завдяки цій педагогічній технології учні здобудуть теоретичні знання, практичні навички, виховуватимуться як громадяни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лукашевич М. Л. Соціалізація. Виховні механізми і технології / М. Л. Лукашевич. – К. : [б. в.], 1998. – 118 с.
2. Про виконання Міжгалузевої програми «Пізнай свою країну» : наказ МОН України № 12 від 25.02. 2008 р. // Інформативний збірник МОН України. – 2008. – № 12. – С. 16–31.
3. Журнал “Педагогіка, соціальна робота“. Випуск 23. – С. 107-111.
4. Про поліпшення туристсько-краєзнавчої роботи у навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України : наказ МОН України № 286 від 06.04.2007 р. // Інформативний збірник МОН України. – 2007. – № 13. – С. 3–32.
5. Середюк Л. А. Педагогічні умови оптимізації процесу особистісного самовираження старшокласників: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Л. А. Середюк. – Х., 2002. – 189 с.

В. Д. Коцюк,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. До складу західного регіону України, входять Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Рівненська, Волинська області. Площа регіону 56,6 тис. кв. км.

Пішохідний туризм є видом спортивно-оздоровчого туризму, в якому оздоровчий та пізнавальний аспекти подорожі поєднуються з активною формою її здійснення. З цього випливають первинна та вторинна функціональна наповненість спортивнооздоровчого туризму, зокрема, наймасовішого його виду – пішохідного. До первинних функцій спортивно-оздоровчого туризму належать спортивна, оздоровча (рекреаційна), пізнавальна, вітальна (життєва); до вторинних, проте не менш важливих, – навчальна, виховна, профілактична, реабілітаційна, соціальна, гуманітарна, міжнародна.

Необхідність дослідження факторів та умов розвитку пішохідного туризму, з'ясування його значущості для суспільства обґрунтована його перевагами: високою атрактивністю, відносною простотою організації, дешевизною, доступністю всім верствам населення, масовістю.

Аналіз останніх досліджень. На даний час в теорії і практиці накопичений певний досвід, що сприяє вирішенню даної проблеми. Значний вклад у розвиток теорії туризму внесли праці вчених В. К. Федорченка, В. А. Смолія, В. С. Пазенка, Н. П. Крачило, Я. Б. Олійника, А. В. Степаненка та інших. Теоретичні положення та методичні принципи організації спортивного зокрема пішохідного туризму розроблялися в публікаціях Ю. В. Штангея, О. Ю. Дмитрука, Ю. В. Щура, С. П. Фокіна та інших.

Мета публікації полягає в розгляді та аналізі особливостей розвитку пішохідного туризму на території західних областей України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спортивний туризм в Україні є важливою складовою загальнодержавної системи фізичної культури і спорту, патріотичного та духовного виховання

молоді, зміцнення здоров'я, розвитку фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом залучення її до участі у змаганнях спортивних туристських походів та інших змаганнях з видів спортивного туризму. В рамках єдиного виду спорту спортивний туризм об'єднує такі його види, як пішохідний, водний, велосипедний, гірський, спелеологічний, вітрильний, лижний, автомобільний та мотоциклетний. В останній час зростає популярність нових напрямів спортивного туризму – екстремального, пригодницького, понадалеких вітрильних та інших подорожей, проведення комбінованих за видами туризму походів [4, с. 25].

Практично усі регіони України є сприятливі для проведення пішохідних туристських спортивних походів. Одночасно слід зазначити, що територія України, за винятком двох гірських масивів (Українські Карпати та Кримські гори), має рівнинний рельєф і на ній майже відсутні істотні природні перешкоди, що обумовлюють категорію складності спортивних пішохідних маршрутів. Через це у більшості регіонів України можливо здійснювати спортивні походи лише до I категорії складності включно, а походи II та III категорії можуть здійснюватись тільки в Українських Карпатах та Кримських горах.

Погодні умови дозволяють здійснювати пішохідні мандрівки у рівнинних районах України з березня по листопад, а при сприятливих умовах на протязі всього року [4, с. 26].

Пішохідний туризм сприяє фізичному і інтелектуальному розвитку людини, підтримці хорошої фізичної форми за рахунок певного періоду перебування в природних умовах навколишнього середовища. Маршрут пішого туризму може містити в собі не тільки програму фізичної, спортивно-оздоровчої підготовки, але і ознайомлення з історією і культурною спадщиною населення регіону [2, с. 43-45].

Як правило, пішохідні туристичні походи тривають від 1-2 днів до 15-20 днів. Важливими елементами дня пішохідного туриста є: власне хід по маршруту, привали, обідня стоянка, нічна стоянка. Через декілька днів важкого маршруту може бути влаштовано 1 день відпочинку – так звана «днівка». В горах гірські туристи денний похід можуть розпочинати дуже рано вранці – в зоні сніжників та льодовиків о 4-5 ранку – коли вже є видимість від вранішнього сонця – і закінчувати в 10-12 годин дня (ранку), що пов'язано з правилами

безпеки (після сходу сонця сніг і лід тане, підвищується вірогідність каменепадів, сходу лавин тощо) [5, с. 380].

Звичайно ж Українські Карпати є тим регіоном, який найбільше підходить для розвитку пішохідного туризму різних категорій складності. Одним із важливих напрямків оптимізації природокористування у Карпатському регіоні є розвиток різних видів туризму. У рамковій конвенції «Про охорону і сталий розвиток Карпат» статті 9 сказано: «Сторони вживають заходів щодо сприяння сталому туризму в Карпатах, котрий надає переваги для місцевого населення та базується на неповторній природі, ландшафтах та культурній спадщині Карпат, та посилюють співробітництво у цьому напрямі». Беручи до уваги сьогоденний стан розвитку туризму, стає зрозуміло, що потрібно здійснити цілий комплекс різноманітних заходів для налагодження повнокровного функціонування цього виду господарської діяльності. Залежать вони від ландшафтних та соціокультурних особливостей кожної конкретної фізико-географічної області Карпат, певного виду туризму. Своїх специфічних заходів потребує для становлення зокрема і пішохідний туризм [2, с. 55-58].

Насамперед окреслимо основні проблеми пішохідного туризму: 1) складність під'їзду громадським транспортом до місць оптимального виходу на пішохідний маршрут через нерозвинутість транспортної мережі у багатьох районах; 2) занедбаність туристських стежок і відсутність маркування на більшості маршрутів; 3) практична відсутність притулків для пішохідних туристів та впорядкованих місць стоянок на маршрутах; 4) недостатня інформаційна забезпеченість та відсутність єдиних простих і зрозумілих правил організації пішохідного туризму [2, с. 60-62].

Щодо першої проблеми, то це насамперед стосується прокладання ще декількох наскрізних автомагістралей та доведення до належного рівня більшості шляхів сполучення нижчого порядку. Вона за своїм значенням є передусім не рекреаційною, а комплексною соціально-економічною. Без створення добре впорядкованих шляхів з твердим покриттям до кожного населеного пункту і господарського об'єкту неможливо говорити про створення належних умов для життя населення у третьому тисячолітті [1, с. 100].

Проблема занедбаності туристських стежок і відсутність маркування на більшості маршрутів стосується передусім тих

природних районів Українських Карпат, де у минулому вони існували. Насамперед серед них райони Полонинсько-Чорногірських Карпат (полонини Рівна, Боржава, Красна, масиви Свидовець та Чорногора), Скибових Карпат (Бескиди, Горгани, Покутські Карпати), Верховинсько-Вододільних Карпат (Вододільного верховинського хребта, Привододільних Горган). У більшості випадків стежки на сьогодні заросли жерепом, підліском, позбавлені маркування. Тільки у Чорногорі, Верхньолімницьких Горганах проведено певні роботи з відновлення належного стану стежок, оновлення маркування. У деяких дуже цікавих ландшафтних районах, передусім тих, що прилягають до кордону, спеціально прокладених туристських стежок взагалі не існувало (Чивчини, гори Гриняви та Яловичори, Рахівські гори і т. д.) [3, с. 124-126].

Отже, перш за все для вирішення окресленої проблеми потрібно було б розробити спеціальну урядову програму, забезпечену належним фінансуванням, для відновлення або облаштування хоча б основних наскрізних пішохідних маршрутів у всіх природних районах Українських Карпат. Кошти для цієї справи були знайдені у 60-і роки ХХ століття, коли активно прокладалися і маркувалися маршрути. В умовах зростання української національної економіки, розширення міжнародних інвестиційних проектів, все більше має усвідомлюватися потреба відновлення пішохідного туризму як важливого засобу патріотичного та екологічного виховання молоді [3, с. 127].

Територією Волинської області, а також інших регіонів України, можна прокласти сотні пішохідних некатегорійних маршрутів. Саме некатегорійні пішохідні туристичні маршрути становлять основу організованих і неорганізованих подорожей територією Волинської області. Характеризуючи туристично-рекреаційні активи досліджуваного регіону як основу організації будь-якого виду туристично-рекреаційної діяльності, слід насамперед звернути увагу на родзинку Волинського регіону – Шацьке поозер'я. Це найпотужніша курортно-рекреаційна зона Волинської області, її візитна картка. Шацьке поозер'я складається з групи великих озер: озеро Світязь, озеро Пісочне, озеро Перемут, озеро Луки, озеро Пулемцьке та групи малих озер: озеро Острівянське, озеро Соминець, озеро Кримне, озеро Линовець, озеро Кара синець, озеро Плотиччя, озеро Озерце, озеро Мошне [6, с. 55].

Завдяки вигідному географічному розташуванню, різноманітному природно-географічному середовищу, відносно сприятливій екологічній ситуації рекреаційна зона має потужний потенціал для розвитку туризму. Найпоширенішим тут є сільський (зелений) туризм. Найбільше він розвивається у зоні інтенсивної рекреації озер Світязь, Пісочне, де туристів обслуговують пере важно жителі сіл. Проте природно-географічні, історичні, соціокультурні активи регіону сприятливі і для розвитку пішохідного туризму. За природними умовами Волинь поділяється на три зони: північно-поліську, південнополіську й лісостепову. Найбільшою є північнополіська зона, яка займає три четвертих території області. Особливістю цієї зони є рівнинна низина, здебільшого вкрита лісом і болотами. Південнополіська і лісостепова зони розташовані на Волино-Подільській височині, що характеризується хвилястим рельєфом [6, с. 57].

Північно-поліська зона в районі Ковеля і Любомля має невеликі підвищення і характеризується високою лісистістю, великими заболоченими площами, значною кількістю торфовищ.

Південно-поліська зона лежить у межах Волинського пасма, що складається з багатьох ізольованих горбів різної форми. На сході зони лежить денудаційна рівнина, утворена воднольодовиковими відкладами.

Лісостепова зона розташована в межах Волинської височини, поверхня якої порізана балками і річковими долинами. Загалом природні умови в усьому своєму розмаїтті надзвичайно сприятливі для організації масових некатегорійних пішохідних туристичних маршрутів практично цілий рік [6, с. 60].

Рівненщина розташована на північному заході України у межах Західно-поліського регіону, охоплює східні частини Волинського Полісся, Волинської височини та Малого Полісся і західну окраїну Центрального (Житомирського) Полісся.

Характерною ознакою географічного положення області є загальна рівнинність її поверхні при незначному похилі території з півдня на північ, що позначилося на спрямуванні головних водних артерій, створенні сприятливих умов для формування широких заболочених просторів і відобразилося на характері розселення та веденні господарства.

На території області поширені три типи ландшафтів: лісові (Полісся та Мале Полісся), лучно-болотні (Полісся) та лісостепові ландшафти (південна частина області). Рівненщина сприятлива в основному для розвитку не категорійних пішохідних походів. Щоб ефективно працювати в цьому напрямку – була розроблена Стратегія розвитку туризму Зеленого Шляху «Медове коло». Проект стосується екологічного та активного туризму. Маршрут пролягатиме територією Березнівського, Гощанського, Корецького, Костопільського та Рівненського районів, що в умовах децентралізації лише сприятиме їх розвитку. Там створюватимуться для туристів повноцінні маршрути, аби заохочувати їх відвідувати наш край. Визначними місцями маршруту «Медове коло» є Тунель кохання у Клевані, заказник «Базальтові стовпи», Музей лісу, ландшафтний парк «Надслучанська Швейцарія» [7, с. 123].

Висновки. Пішохідний туризм – один з видів спортивного туризму, а також один з видів активного відпочинку. Тобто пішохідний туризм з одного боку можна розглядати як вид туристично-рекреаційної діяльності, з іншого боку, як вид спорту. Загалом, природні умови у всій їхній різноманітності є надзвичайно сприятливими для організації масових некатегорійних пішохідних туристичних маршрутів практично цілорічно на території регіону, зокрема на Волині та Рівненщині. Що ж стосується Карпатського регіону, то дана територія є сприятливою для розвитку категорійних пішохідних походів.

Основними напрямками підвищення ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу територій Західної України для розвитку пішохідного туризму має стати формування науково обґрунтованої державної та регіональної політики розвитку туризму та рекреації у регіоні, складниками якої мають стати: довготривале стратегічне програмування розвитку пішохідного туризму та рекреації; рекламно-інформаційне забезпечення туристично-рекреаційної сфери у межах країни та за кордоном; покращення кадрового забезпечення розвитку туристичної галузі; економічне стимулювання розвитку туризму та рекреації; оптимізація фінансового забезпечення розвитку загальної інфраструктури та інфраструктури туризму й культури; формування привабливого інвестиційного клімату для реалізації проектів у сфері

туризму та рекреації; реалізація механізмів державно-приватного партнерства у сфері інфраструктурних і туристичних проєктів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вачевський М. В. Розвиток рекреаційної сфери в Карпатському регіоні / М. В. Вачевський, О. М. Свінцов, В. Ф. Кузнецов // Український бальнеологічний журнал. – 2001. – № 1. – С. 99-104.
2. Брухно Е. Л. Сучасний стан та проблеми розвитку оздоровчого туризму в Україні / Е. Л. Брухно // Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності, 2016. – С. 42-48.
3. Гілецький Й. Р. Популярно про Українські Карпати та основні пішохідні маршрути / Й. Р. Гілецький. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 176 с.
4. Гілецький Й. Р. Транспортні шляхи та проблеми оптимізації природокористування в Українських Карпатах / Й. Р. Гілецький // Екологія: Проблеми адаптивно-ландшафтного землеробства: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ – Коломийська дослідна станція) – Івано-Франківськ, Симфонія форте, 2006. – С. 124–127.
5. Мазур Ф. Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону) : навч. посіб. / Ф. Ф. Мазур. – К. : Центр учбової літератури, 2005. – 96 с.
6. Остапчук В.В. Сучасний стан розвитку спортивного туризму в Україні / В.В. Остапчук // Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти: Збірник наукових праць. – Додаток до гуманітарного вісника ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, ФОП Домбровська Я.М., 2016. – С. 379-386.
7. Тринько Р.І. Туризм як фактор соціально-економічного відродження / Р.І. Тринько, Я.В. Григор'єва // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.8. – С. 54–63.
8. Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм: Навчальний посібник / Ю. В. Щур, О. Ю. Дмитрук. – К.: Альтерпрес. – 2003. – 232 с.

Н. В. Коцюк,
*старший викладач циклової комісії
з туристичного обслуговування
(м. Хмельницький)*

ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ АКТИВНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ НА ХМЕЛЬНИЧИНІ

Постановка проблеми. Туристичні ресурси та їх використання є тією основною базою, на основі якої формується туристичний продукт. Туристичними ресурсами вважається все, що можна використовувати в конкретному регіоні для організації туристичної діяльності та залучення туристів. У Законі України «Про туризм» туристичні ресурси – це сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних і соціальнопобутових ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста.

Одним з регіонів перспективного розвитку туризму в нашій країні є Хмельниччина. Це пояснюється вигідними особливостями її географічного розташування, сприятливим кліматом, багатством природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу. Основними завданнями розвитку туризму на Хмельниччині є формування туристично-рекреаційного комплексу, який задовольняв би потреби населення в санаторно-курортному лікуванні, відпочинку і туризмі; формування ринку конкурентноздатних на міжнародному рівні рекреаційних послуг на основі ефективного використання наявних природних і культурно-історичних ресурсів з одночасним збереженням екології, залучення максимальної кількості туристів на територію області, збільшення обсягів надходження коштів, в тому числі валютних, до місцевих бюджетів, збереження чистоти природного середовища та охорона рекреаційних ресурсів області. Хмельниччина має величезні природні ресурси для динамічного розвитку туристсько-екскурсійних послуг. На її території зосереджена значна кількість пам'яток природи, державних заказників, історико-культурних пам'яників, добре розвинута транспортна мережа.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження в цій сфері надзвичайно активно здійснює велика кількість науковців: О. Бейдик,

М. Биржаков, М. Жукова, М. Кабушкін, В. Квартальнов, В. Кифяк, О. Любіцева, М. Мальська, Т. Сокол, В. Худо, В. Цибух, І. Школа та ін.

Мета публікації полягає в розгляді та аналізі географічних передумов розвитку активних видів туризму Хмельницької області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хмельницька область асоціюється в туристичній сфері України як центр інноваційних видів туризму і є однією з найбільш потенційнопривабливих у плані туризму. В області працюють 33 оздоровчі заклади майже на 4 тис. місць. Із них: 9 санаторіїв, 3 санаторії-профілакторії, 10 баз відпочинку, 11 оздоровчих таборів для дітей, 35 готелів на 2 тис. місць. На території області розташовано 120 заказників, 158 пам'яток природи, 35 пам'яток садово-паркового мистецтва, 17 заповідних урочищ, а також найбільший в Європі Національний природний парк «Подільські Товтри». На території Хмельницької області зосереджена значна кількість пам'яток природи, державних заказників, історико-культурних пам'ятників, добре розвинута транспортна мережа. Проте в даній статті ми розглянемо один із видів туризму, а саме активний туризм, проаналізуємо географічні передумови та особливості для його розвитку [9, с. 69].

Хмельницька область розташована в Західній частині Правобережжя України. Загальна площа її становить 20,6 тис. км² (це 3,4% від усієї території України). Вона простяглася на 210 км. з півночі на південь і 140 км. із заходу на схід. На сході Хмельницька область межує з Вінницькою, на заході – з Тернопільською, на північному заході – з Рівненською, на півночі – з Житомирською, а на півдні – з Чернівецькою областями [2, с. 15].

Область розташована на південному заході Східноєвропейської рівнини в зонах лісостепу і мішаних лісів. Хмельницька область займає вигідне географічне положення, характеризується сприятливими природними і кліматичними умовами, різноманітністю ландшафтних територій, багатством рослинного і тваринного світу, мінеральних вод, родючих чорноземів, широкою мережею річок

Хмельницька область розміщена на крайньому сході Подільської лісостепової височини, а своєю північною частиною заходить у Полісся, яке в цій частині теж є височиною, і простягається

на 225 км і 120 км з заходу на схід. Знаходиться у південно-західній частині Східно-Європейської платформи, в межах Українського кристалічного щита і Волино-Подільської плити. Хмельницька область включає території Подільської, Придніпровської та Волинської височин [2, с. 16].

Більшість території Хмельниччини належить до лісостепової зони і лише її північний край – до лісової (зони мішаних лісів). Тут є ділянки з поліським рельєфом (рівнинні лісові території з болотами), типові подільські ділянки з розсіченим рельєфом та родючими ґрунтами, Товтрова гряда (залишки древнього тортонського бар'єрного рифу), плато, розчленоване каньйоноподібними долинами річок тощо.

Район Подільського Лісостепу охоплює більшу частину області, крім північних районів – Ізяславського, Шепетівського і Полонського. Середня абсолютна висота області 275 м над рівнем моря, а її максимальна висота 401 м (г. Велика Бугаїха). За фізико-географічним районуванням більша територія області розміщена у широколистолисовій вологій теплій зоні (Волинська, Західноподільська та Середньоподільська височинні області, а також Мале Полісся), південно-східна частина розміщена у лісостеповій недостатньо зволоженій теплій зоні (Придністровсько-Східноподільська та Середньо бузька височинні області), а північносхідна частина у Поліському краї (Житомирське Полісся) [3, с. 45-46].

Поверхня території Хмельницької області – це висока рівнина, плато, найвищою його частиною є центральна смуга, на якій розміщені верхів'я р. Південний Буг з його притоками та верхів'я можливо р. Случ. На північ і південь від Верхньобузької височини абсолютні висоти поверхні області знижуються. Північніше Шепетівки, у басейні р. Корчик вони утворюють Шепетівською рівниною. На південь від Шепетівської рівнини знаходиться Горинь-Слуцька височина з середніми висотами 300 м над рівнем моря [6, с. 23-24].

На південь від Верхньобузької височини поверхня теж знижується в напрямку Дністра, і тому цю частину області називають Придністров'ям, або Східним Поділлям. Особливість Придністров'я полягає в тому, що русло Дністра глибоко врізане на 180...200 м у поверхню Придністров'я. Глибокий вріз головної ріки зумовив відповідний вріз усіх його приток, які теж виробили глибокі, часто

каньйоноподібні, долини і розчленували поверхню Придністров'я на окремі пасма. Рівномірний похил поверхні Придністров'я порушується Товтровим кряжем, який простягається навкося від с. Іванківці Городецького району до Дністра.

Товтровий кряж – це ціла система рифових масивів і окремих досить розкиданих широкою смугою горбів органогенного походження (ширина 20-25 км), з відносною висотою 60-65 м. Вони піднімаються на 30...50 м над навколишньою місцевістю, досягаючи абсолютних висот понад 350 м (максимально 409 м у верхів'ях Південного Бугу). Товтрове пасмо розділяє Тернопільське і Хмельницьке плато, Західне і Східне Поділля відповідно [6, с. 25-26].

Основною морфоструктурою Хмельниччини є Подільське плато, яке сформувалося на Подільській плиті і займає 75% її території. Характерною ознакою його будови є кристалічний фундамент, перекритий потужною товщею осадових відкладів палеозойського та мезозойського віку (переважно мергелів, крейди та вапняків крейдяного віку). Іноді вище розташовані третинні відклади – міоценові пісковики, вапняки, гіпси. Морські осадові породи перекриті з поверхні суцільним покривом лесів та лесовидних суглинків, що є материнською породою ґрунтів. Друга морфоструктура Хмельниччини – західний схил Українського щита, складений докембрійськими кристалічними породами. Він майже не має осадочного покриву, тому крізь нього «просвічують» породи кристалічного фундаменту.

Геоморфологічні райони. Хмельницька область поділяється на такі геоморфологічні округи та райони [6, с. 34-36]:

А. Шепетівське полісся, в основі якого лежить Шепетівський тектонічний блок, який відзначається найменшими абсолютними висотами поверхні (220...240 м).

1. Славутський піщаний район. Південна межа чітка і визначена зміною лесовидних порід на піщані та супіщані відклади; північна межа визначена поширенням соснових лісів, що ростуть на пісках.

2. Берездівський район характеризується різноманітнішою поверхнею. На захід від р. Корчик поширені осадові породи крейдового та неогенового віку, вкриті зверху лесовидними супісками та суглинками; на схід від цієї ріки в основі лежать докембрійські

кристалічні породи, що перекриті зверху пісками та місцями лесовидними суглинками.

Б. Горинь-Слуцький округ належить до басейну Прип'яті і відзначається складною геоморфологічною будовою.

3. Білогірський горбистий район займає значну частину межиріччя Горині та Вілії. Середні висоти досягають 280...300 м над рівнем моря; поверхня сильно почленована балочними ерозійними формами. У цілому район вкритий лесовидними суглинками, які легко піддаються ерозії.

4. Скрипівський район – це горбиста височина з ерозійним балочним розчленуванням, розташована між Хоморою і орографічним уступом Шепетівка–Полонне. Тут відсутні 13 крейдові і неогенові відклади. Четвертинні лесовидні суглинки більшою частиною залягають безпосередньо на докембрійських кристалічних породах. Середні максимальні висоти у цьому районі 290... 300 м.

5. Случ-Хоморський район займає простір між двома названими ріками і характеризується зростанням абсолютних висот з півночі на південь. У зв'язку з цим район значно розчленований мережею річок і балок, глибоким врізом долин, які часто досягають кристалічного фундаменту. Таке членування поверхні сприяло появі значних масивів дібровних лісів, під якими утворилися опідзолені чорноземи. Але тепер ліси здебільшого вирубані, а на їх місці орні землі, тому розвинулася ерозія ґрунту.

6. Полквинський район рівнинний, з меншими абсолютними висотами (280...300 м). Поверхня його знижується на північ, у бік Горині. Межі Полквинського терасового району досить виразні і проходять по границі з Тернопільською областю.

7. Ікопотський район займає головним чином верхів'я рік Жердь і Полква, горбисте межиріччя Случі та Ікопоті абсолютними висотами 320...330 м. Переважаючими формами рельєфу є балки і міжбалочні ували, а також широкі заболочені заплави Случі та Ікопоті, на яких побудовано багато ставів.

8. Слуцький район лежить на південь від Случі. Характеризується він рівнинним рельєфом з абсолютними висотами 270...280 м. Північна межа району виразна (по Случі), то південну проводять досить умовно по підніжжю Ікво-Бужоцької височини [7, с. 202].

В. Верхньобузька височина характеризується, з одного боку, найбільшими на території Хмельницької області абсолютними висотами поверхні (350 м), а з другого – неглибоким розчленуванням, відсутністю глибоких каньйоноподібних долин і наявністю широких заболочених заплав у долинах.

9. Авратинський район відзначається найбільшою на Верхньобузькій височині рівнинністю поверхні. Характерні форми рельєфу: а) вододільні плоскі пониження з численними блюдцями; б) невиразні підвищення на межиріччях; в) долиноподібні пониження південно-східного простягання; г) сучасні долини, по яких течуть притоки Збруча, Південного Бугу, Случі, днища їх заболочені (заторфовані), а схили пологісті [7, с. 203].

10. Вовчко-Бужоцький район розташований на схід від м. Хмельницький, займаючи простір між Іквою і Вовчком. У цих межах поверхня Верхньобузької височини має найбільші в області абсолютні висоти (максимальна – 384 м). Річкові долини та балки прорізують всю товщу лесовидних суглинків і врізаються в неогенові відклади глинисто-піщаного, частково вапнякового складу. Найбільш поширеними формами рельєфу (75% площі району) є балки зі спадастими або крутими схилами і широкими днищами та міжбалочні вододіли випуклої форми.

11. Лєтичівська рівнина, в якій практично змиті неогенові відклади та лесовидні суглинки. Четвертинні відклади тут представлені супісками та пісками. Західною межею району є долина Південного Бугу. Поверхня району рівнинна з висотами 280...300 м над рівнем моря. Її подекуди порушують останці неогенових порід, що утворюють рифову невисоку грядку в напрямку на с. Кам'янка на Дністрі.

12. Деражнянський вододільний район з переважанням висот 350...360 м над рівнем моря. Це горбистий район внаслідок розчленування його густою системою балок, невеликих долин і зсувних цирків. Особливістю геологічної будови є складношаруваті піски, глини та суглинки так званої балтської світи, утвореної давньою неогеновою рікою [8, с. 167].

Г. Придністровська височина округ, який лежить на південь від вододільної Верхньобузької височини. Характерні особливості рельєфу: а) глибоко врізані, зі стрімкими схилами меридіональні мандруючі долини, що простягаються майже строго паралельно;

б) наявність вузької кам'янистої заплави і фрагментарного поширення терас майже виключно на увігнутих сторонах меандр; в) значне поширення лінійної ерозії у вигляді промоїн і ярів. Проте поряд з глибоким розчленуванням поверхні та розвитком ерозійних процесів поширені також плоскі межиріччя.

13. Жванчицький район має особливості: а) розташований на захід від Товтрового кряжу, тут поширені поклади гіпсу, в якому утворилися досить великі печери та карстові провалля; б) значна частина території – це тераси Дністра та його притоків Збруча, Жванчика і Смотрича; в) територія району майже на 35% зайнята древньою долиною, яка простягалася паралельно до Товтрового кряжу [8, с. 168].

14. Товтровий район розміщений між Сатановим і Гусятином смугою завширшки близько 20 км. Головний плосковипуклий хребет шириною 100...300м з досить крутими скелястими схилами супроводжується численними бічними товтрами, які мають гострі вершини, переважно без лісу. Товтровий кряж – це вся система органогенних споруд, які включають Головне пасмо, бічні товтри та могилки, а також розміщені між ними плоскі іноді замочарені рівнини. У такому розумінні ширина Товтрового кряжу досягає 15...20км.

15. Городоцький район займає північну частину Придністров'я, у смузі верхів'їв притоків Дністра, там, де долини ще не мають стрімких скелястих, урвищних схилів. Загалом переважають балочні хвилясті схили, де поширена площинна та лінійна ерозії.

16. Ушицький район розташований на схід від Товтрового кряжу, долини притоків Дністра стають тут ще глибшими, вертикальні стінки досягають 70...90м висоти, а у відслоненнях виступають старші верстви палеозою [8, с. 169].

Територія Хмельницької області належить до Подільської височини (ВолиноПодільське плато). Відклади неогену визначають особливості рельєфу, його генезисом, як первинної морської рівнини, сильно піднятої і внаслідок цього дуже еродованої. Найголовнішими формами є річкові долини і товтри. Річкова система плато густа. Значні річки, численні та глибокі балки розчленовують плато, внаслідок цього район має вигляд дуже порізаної, хвилястої рівнини. Долини рік глибокі, в середньому поглиблені на 100-150 м. У нижній течії вони мають долини вузькі, глибокі, каньйоноподібні. Долина р.

Дністер незначної ширини із стрімкими схилами, іноді каньйоноподібна, течія ріки звивиста, утворює меандри. Поділяється на такі геоморфологічні райони:

1. Східно-Подільське (Хмельницьке) плато. Займає частину височини, розташовану на схід від Товтрового пасма. У верхів'ях Південного Бугу абсолютні висоти досягають близько 400 м. Значна частина поверхні Подільської височини розчленована численними річками, які входять до басейнів Дністра, Південного Бугу. Каньйоноподібні долини лівих приток Дністра прорізують товщі палеозойських і мезокайнозойських відкладів, розкриваючи в ряді місць навіть породи докембрію. Долини широкі, часто заболочені, з пологими схилами. Найбільше розвинені четверта і друга тераси. Межіріччя мають хвилястий вигляд внаслідок розчленування їх бічними долинами і балками [2, с. 35-36].

2. Товтрове пасмо. Товтри – скелясте вапнякове підняття бар'єрних рифів та атолів неогенових морів, яке виникло внаслідок діяльності моллюска верметуса і вапнякових водоростей літотамнії, а також мшанок і серпул на узбережжі теплого сарматського басейну. У вапнякових скелястих товтрах розвинені карстові форми. Притоки Дністра, перетинаючи товтрове пасмо, утворюють глибокі долини з скелястими вапняковими схилами. Ширина – 15-20 км. Найбільш розповсюджена форма вузького горбастого валу. Над місцевістю піднімаються на 50-65 м і мають абсолютну висоту 350...400 м. У долинах річок створюється своєрідний мікроклімат, що проявляється в добовому ході температури і вологості повітря, швидкості і напрямку вітру [2, с. 37].

Гідрологічна мережа має винятково важливе значення для формування екомережі, оскільки річкові долини є важливими екокоридорами, що природно функціонують упродовж тривалого геологічного часу. 15 Хмельницька область має досить густу сітку річок, ставків і водосховищ, але природних озер на її території дуже мало.

Хмельницька область розташована в межах басейнів трьох основних річок України – Дністра, Південного Бугу, і Дніпра, на басейни яких припадає відповідно 38, 22 і 40% території області. Гідрографічна мережа Хмельницької області включає великі річки Дністер (157 км у межах області) і Південний Буг (126 км), середні

річки басейну Дніпра – Случ та Горинь; басейну Дністра – Збруч [1, с. 29-30].

Річки області відзначаються дуже характерними планами: ріки басейну Дністра всі течуть на південь, причому строго паралельно одна до одної; ріки центральної частини області (Південний Буг, його притоки та Случ і Хомора) течуть на схід, а ріки північної частини (Горинь, Корчик) – на північ. Річки південного напрямку – дністровського басейну – на більшій частині течій виробили глибокі каньйоноподібні долини, річки східного напрямку мають неглибокі долини з положистими схилами і дуже розгалуженою мережею балок, а річки північних напрямків течуть по молодих невироблених долинах майже без придолинних схилів [4, с. 33].

Висновки. Аналіз геоморфологічних та гідрологічних природних ресурсів Хмельниччини дає можливість стверджувати, що територія області є сприятливою для розвитку активних видів туризму, зокрема пішохідних некатегорійних походів, водних видів туризму, велосипедного, кінного та ін. Хмельниччина є одним із перспективних туристичних регіонів України. Хмельницька область має значний туристичний потенціал, однак, цей потенціал у туристичних цілях на території області використовується не зовсім ефективно. Головними проблемами області є неналежний рівень туристської інфраструктури: закладів розміщення і харчування, а також дороги. Розвиток інфраструктури потребує значних інвестицій з боку держави і від приватних підприємців.

Список джерел та літератури:

1. Водний фонд Хмельницької області: Довідник. – Хмельницький, 2007. – 86 с.
2. Доповідь про стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2014 році. – Хмельницький, 2014. – 112 с.
3. Драпушко Р. Туристичний потенціал України: стан, проблеми та перспективи розвитку / Р. Драпушко. – К.: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2007. – 152 с.
4. Ковальчук С.І. Водні багатства Хмельниччини / С.І. Ковальчук, Л. Г. Любінська, Ю. К. Сороча. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – 52 с.
5. Любінська І. Б. Оцінка кліматичних ресурсів Хмельницької області для організації рекреаційної діяльності /

І. Б. Любинська // Наукові записки Тернопільського національного пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. – 2010. – Вип. 2 (28). – С. 256-260.

6. Природа Хмельницької області / Під. ред. проф. К.І. Геренчука – Львів: Вища школа, 1981 – 128 с.

7. Середнє Придністров'я / Під. ред. Г.І. Денисика. – Вінниця, ПП. «Видавництво «Теза», 2007. – 431 с.

8. Середнє Побужжя / Під. ред. Г.І. Денисика – Вінниця: Гіпаніс, 2002. – 280 с.

9. Шоробура І. Туризм Хмельниччини / І. Шоробура, О. Долинська // Збірник наукових праць. – Харків, 2017. – №25. – С. 69-73.

М. Г. Кравцов,

студент групи БМТ-11

О.В. Гжехулка,

викладач кафедри теорії та практики туризму

(м. Хмельницький)

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ АКТИВНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В Україні за останніх декілька років відбуваються значні зрушення у сфері активного туризму, наприклад: з'являються спеціалізовані туроператори по активному туризму, відкриваються нові види активного відпочинку, з'являються пункти продажу та сервісу туристичного спорядження. Проте серед вітчизняних туристів поки що не спостерігається підвищення попиту на активний відпочинок. Здебільшого, активний туризм в Україні носить індивідуальний характер, розвиваючись в межах туристичних клубів або гуртків.

В данній стані розкривається поняття активного туризму, його значення та основні передумови виникнення та формування на українських землях.

Активний туризм є тим різновидом туризму, що являє та передбачає певні фізичні навантаження на організм людини з використанням активних засобів пересування переважно на

територіях з унікальним ландшафтом та збереженим природним середовищем. Останнім часом термін «активний туризм» набув особливої популярності. А дослідники міжнародного туризму відмічають, що протягом останніх років намітилась тенденція до становлення активного туризму як окремого сегменту даної галузі [1, с. 34-35].

Суспільне значення туризму полягає у тому що :

- Туризм надає можливість людині краще пізнавати оточуючий світ
- Туризм впливає на ціннісні орієнтації людини відносно відпочинку, що, в свою чергу, впливає на формування світогляду людини
- Туризм виявляє рівень культури та добробуту суспільства
- Туризм сприяє створенню оптимальної стратегії і тактики мирного співіснування націй в гуманному співтоваристві на екологічно чистій планеті [3, с. 95].

Активний туризм в Україні розвивається як невід’ємна складова туристичної галузі і спрямований на зміцнення здоров’я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом залучення їх до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму, самодіяльних туристичних подорожах, мандрівних туристичних подорожах активного туризму [3, с. 94-101].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. українські землі залишалися розподіленими поміж двома імперськими державами – Російською та Австро-Угорською. Тому історичні процеси формування туристської галузі в Україні нерозривно пов’язані з історією Росії і Австро-Угорщини. Визначальними на території Східної (Російської) України, що зазнала в ті часи значного індустріального піднесення, були активізація туристського руху та здійснення перших кроків до його організації.

Особливо привабливою тут була розмаїтість кліматичних зон: помірно континентальний клімат степового Криму з його невисокою вологістю; гірський Крим з яскраво вираженими кліматичними поясами; субтропічний, середземноморського типу клімат Південного берега з тривалою сухою осінню та зоною ультрафіолетового комфорту.

Крім того, понад 100 джерел мінеральних вод, численні грязьові озера, величезна кількість винограду – усе це сприяло популяризації півострова.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Крим перетворюється не тільки на елітний курортний регіон, а й на значний осередок гірського туризму і один з перших екскурсійних центрів Російської імперії [2, с. 33-35].

Наприкінці 80-х рр. ХІХ ст. в Ялті виник «Гурток аматорів природи, гірського спорту і Кримських гір», який чимало зробив для розвитку вітчизняного туризму та екскурсій. Крим у різні віки приваблював мандрівників близькістю моря і доступністю мальовничих хребтів. Туди вели гарні гірські стежки.

Одним із перших, хто організував туристську поїздку до Криму ще в 1876 р., був професор геології Новоросійського університету М. О. Головкінський. Він запросив у поїздку 25 студентів і домовився про безкоштовний проїзд своїх підопічних на пароплаві Російського товариства пароплавства і торгівлі з Одеси, де знаходився університет, до Криму і назад.

Знавець і великий шанувальник кримської природи, професор М. О. Головкінський видав пізніше путівник по Криму, що характеризується повнотою і точністю.

Пізніше, в 1890 р., в Одесі організовується Кримський гірський клуб. З 1891 по 1915 р. видається журнал «Записки Кримського гірського клубу», в якому публікуються звіти експедицій, описуються маршрути подорожей та екскурсій [5, с. 40-42].

Засновниками і першими членами Кримського гірського клубу були вчені, лікарі, юристи, відомі дослідники Криму. Статут клубу розробив геолог Ю. А. Листов. Головою правління обрали гірського інженера Л. П. Долинського, автора багатьох наукових праць.

Засновники і члени Кримського гірського клубу заклали міцний фундамент розвитку гірського туризму в Україні. У статуті клубу визначалися цілі його діяльності:

1. Наукові дослідження Таврійських (Кримських) гір і поширення зібраних відомостей.
2. Заохочення до відвідування й дослідження цих гір та полегшення перебування в них натуралістам і художникам, які вирушають у гори з науковою або художньою метою.

3. Підтримка місцевих галузей сільського господарства, садівництва та дрібної гірської промисловості.

4. Охорона рідкісних видів гірських рослин і тварин [4, с. 39-40].

Свою діяльність клуб розпочав з організації в квітні 1891 р. екскурсії для дев'ятнадцяти своїх членів до Криму. Екскурсанти відвідали Севастополь і в районі між Севастополем і Гурзуфом ознайомилися з археологічними розкопками в Херсонесі, давнім Інкерманським монастирем, висіченим у вапняках, палацом в Алушці, Айтодорським маяком, Нікітським ботанічним садом та багатьма іншими визначними пам'ятками Криму. Під час цієї восьмиденної екскурсії членами клубу було зібрано геологічні, ґрунтові, ботанічні й ентомологічні колекції, що мали стати основою для створення музею Кримського гірського клубу. Крім того, в семи пунктах екскурсанти досліджували повітря. Однак для історії туризму значення цієї екскурсії полягає в тому, що під час її проведення було створено два відділення Кримського гірського клубу – у Севастополі та Ялті, серед яких другому належить особлива роль у розвитку туризму й екскурсій у Криму.

Севастопольське відділення обмежило свою діяльність в основному прилеглими районами Криму і проводило екскурсії до Балаклави, Херсонеса, Інкермана.

Особлива роль у діяльності Кримсько-Кавказького гірського клубу належала Ялтинському відділенню. Тривалий час його очолював великий ентузіаст екскурсійної справи лікар В. М. Дмитрієв [7, с. 50].

Ялтинським відділенням разом із Товариством сприяння благоустрою курорту Ялта було створено кілька стежок для полегшення пішохідних екскурсій у гори. Першою в 1899 р. з'явилася Штангеевська стежка, що вела від водоспаду Учан-су до хребта Яйли через найбільш мальовничі ділянки східного схилу Яйли. Вона мала протяжність понад 8 верст (8,5 км) і призначалася для екскурсантів будь-якої фізичної підготовленості, оскільки була такою пологою, що навіть люди, які не звикли до гірських прогулянок, вільно по ній піднімалися. Вздовж усієї стежки було зроблено на каменях знаки й написи, що вказували пройдену відстань і подальший напрямок руху.

Ця перша туристська стежка в Україні стала прообразом нинішніх туристських стежок, що належать до найефективніших засобів регулювання взаємовідносин між туристами й природою.

Слідом за Штангеевською з'явилася Боткінська стежка, створена на кошти, пожертвовані шанувальниками професора С. П. Боткіна. Ця зручна й цікава для прогулянок туристів стежка вела до водоспаду Яузлар, околиці якого вкриті густими мальовничими сосновими лісами. Вдовж усього шляху Боткінської стежки було встановлено покажчики руху й ослони для відпочинку.

Крім стежок для зручності туристів, які подорожували Кримськими горами, на Чатирдазі було створено перший у Україні туристський притулок, яким могли користуватися як члени Кримсько-Кавказького гірського клубу, так і всі інші аматори походів. Чатирдазький притулок розташовувався поблизу печер Бінбаш-Коба і Суук-Коба, у ньому зупинялися в основному ті, хто збирався відвідати ці печери [7, с. 52-53].

Національно-культурне відродження в Україні, зокрема на західноукраїнських землях, що спостерігалось впродовж ХІХ ст. і супроводжувалось зростанням інтересу освіченої частини населення до мови свого народу, його історії, культурної спадщини тощо, сприяло появі туризму як форми та способу пізнання свого краю. На той час набули значного поширення мандрівки та подорожі. Активно їх здійснювали українські студенти в Галичині. Насамперед це були молоді люди, які відчували потребу в поглибленому вивченні джерел національної самобутності, народних звичаїв, фольклору, культурної спадщини. Як свідчать численні матеріали, в мандрівках брали участь такі відомі особи, як Яків Головацький та Іван Вагилевич, батько й син Микола та Корнило Устияновичі, Іван Франко та Іван Нечуй-Левицький. Немає сумніву в тому, що ці мандрівки відіграли важливу роль у національному вихованні тогочасної молоді [8, с. 67-68].

Туризм як вид спорту виник у 1862 р. в Австрії. У 1896 р. з ініціативи віденської «Робітничої газети» було створено туристське товариство «Друзі природи». Воно стало вагомим чинником виникнення туристських гуртків по всій території Австро-Угорщини, під владою якої було й Прикарпаття.

На Станіславщині перше спортивно-пожежне товариство «Січ» було засноване в 1910 р. Воно організовувало екскурсії, походи,

під час яких молодь навчалася орієнтуватись на місцевості, складати картосхеми, ставити намети, розпалювати вогнища тощо.

У 1911 р. виникло молодіжне товариство «Пласт», члени якого під час туристських походів виробляли навички участі в таборуванні, рятівництва тощо.

Перші «пластові» гуртки в Галичині було засновано у Львові П. Франком (сином І. Франка) та І. Чмолюю в 1911 р., але офіційним початком «Пласту» вважають день першої присяги «пластового» гуртка при Академічній гімназії у Львові – 12 квітня 1912 р., організатором якого став О. Тисовський. Гуртки виникли також в інших містах. У Станіславі перший «пластовий» гурток було засновано в 1911 р. в українській гімназії під опікою вчителя Г. Кичуна та семінариста М.Шкабрія, який організував «пластові» справи ще восени 1911 р [8, с. 69-70].

Найголовнішим напрямом діяльності «Пласту» були туристські походи та створення мандрівних і постійних таборів, де молодь набувала фізичного й військового вишколу, підвищувала свою національну свідомість.

Перший мандрівний «пластовий» табір організував І. Чмола в 1913 р., а постійний – П. Франко в 1914 р. Для координування «пластового» руху створюється Верховна Пластова рада (ВПр). Проте перша світова війна на певний час припинила діяльність цього товариства [6, с. 44].

Національно-культурне відродження в Україні, зокрема на західноукраїнських землях, що спостерігалось впродовж ХІХ ст. і супроводжувалось зростанням інтересу освіченої частини населення до мови свого народу, його історії, культурної спадщини тощо, сприяло появі туризму як форми та способу пізнання свого краю. На той час набули значного поширення мандрівки, подорожі та екскурсії. Активно їх здійснювали українські студенти в Галичині. Насамперед це були молоді люди, які відчували потребу в поглибленому вивченні джерел національної самобутності, народних звичаїв, фольклору, культурної спадщини, природи.

Мандрівники з України в своїх прагненнях пізнати світ відвідували країни Західної Європи, Близького Сходу. Українські купці вирушали на пошуки нових торговельних шляхів, вступали в контакти з іншими народами й країнами. А військові дружини київських князів регулярно здійснювали завойовницькі походи на

сусідні території. Ці походи теж були своєрідним активним туризмом, адже вони подорожували іншими новими для них територіями. Пізнавали нові культури, дізнавались щось нове. Запозичували у них їхні традиції і ділились своїми.

Список використаних джерел та літератури:

1. Абрамов В.В., Тонкошкур М.В. Історія туризму Підручник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2010. – 294 с.
2. Блистів Т. В. Теорія і практика туристичних походів : навч. посіб. / Т. В. Блистів, І. І. Горбачьо, О. В. Нужний. – Львів : Укр. технології, 2006. – 129 с.
3. Бондаренко Т. В. Туризм как средство рекреации / Бондаренко Т. В., Крамской С. И., Зайцев В. П. // Здоровьеформирующие технологии в контексте гендерного похода : коллект. моногр. – Харьков, 2009. – С. 94–101.
4. Булашев А. Я. Спортивно-оздоровительный туризм : учебник / А. Я. Булашев. – 2-е изд., исправ. – Харьков : ХГАФК, 2003. – 192 с.
5. . Булашев А. Я. Спортивной туризм : учеб. для вузов физкультурного профиля / Булашев А. Я. – Харьков, 2004. – 388 с.
6. Булашев А. Я. Спортивно-оздоровительный туризм : учеб. пособие / Булашев А. Я., Нечаев В. И., Ровный А. С. – Изд. 2-е, испр. – Харьков :[ХДАФК], 2003. – 191 с.
7. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм : навч. посіб. / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2009. – 301 с.
8. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні К.: Вища школа, 2002. – 195 с.

А. С. Кудімова,
студентка групи КТ-32
В. Д. Коцюк,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ АЛЬПІНІЗМУ В СВІТІ

Для одних гори – просто форма рельєфу або назви на карті, а для інших – мрія, натхнення і ціле життя. До категорії друге відносяться альпіністи та скелелазы – люди, що відрізняються особливою витривалістю і відвагою, цілеспрямованістю і самовладанням. Альпінізм – це сходження на високі гори. Так зазвичай пояснюють зміст терміну. Але таке формулювання не дає повного уявлення про це багатогранне соціальне явище. Безпосереднє досягнення гірської вершини - тільки одна з цілей, які ставить собі людина, проникаючи високо в гори і освоюючи їх.

Мабуть, правильніше визначити поняття альпінізм як систему знань, умінь і навичок, які дозволяють людині успішно і безпечно жити і працювати в умовах високогір'я. В Україні альпінізм організаційно входить до системи спорту. Неоспорюваний оздоровчий аспект занять альпінізмом – всі гірські «стадіони» розкинулися на свіжому повітрі. Участь у походах та сходженнях вимагає різнобічних знань та фізичної підготовки. У змаганнях з альпінізму можна завоювати золоті медалі чемпіонів України. А на додаток до здоров'я, гармонійному фізичного розвитку та спортивного престижу горозходження допомагають розкритися кращим рисами характеру людини.

У альпінізм приходять і утримуються в ньому люди, схильні до активної життєвої позиції. Подорожі в горах сприяють зміцненню свідомо-активного ставлення до життя. Альпінізм виховує вміння аналізувати стандартні і нестандартні ситуації, визначати своє місце і роль у подіях, зводить в принцип доброзичливість у спілкуванні. Будь-який колектив альпіністів (зв'язка, відділення, загін, команда) діє в змінних умовах - і по настрою людей, і за характером середовища існування. Таке життя виробляє вміння діяти розумно і чітко в будь-яких ситуаціях - якість, потрібне і самій особистості, так і суспільству, і не тільки в альпінізмі.

Мета статті – охарактеризувати історію розвитку альпінізму в світі.

З давніх пір мисливці, селяни, солдати, проходили через хребти та перевали високих гір. Робили вони це з приводу невідкладних потреб або наказу. Перебуваючи в горах вони відчували велику красу гірської природи. Декому, це дуже подобалось і вони намагались все частіше поєднувати свою працю та спілкування з горами. В таких переходах люди набували досвіду поведінки в горах, навіть ціною свого життя.

Кількість бажаючих прийти на зустріч з горами збільшувалась. І ось, 26 серпня 1786 року, два французи, провідник Жак Бальма та лікар Мішель Паккар, здійснили сходження на найвищу вершину Альп – Монблан (4807м). Хоча дані про сходження на альпійські гори (і не тільки альпійські) були зареєстровані і раніше, все ж таки днем народження альпінізму вважається саме ця дата. Таким чином альпінізм існує понад 200 років [2, с. 114].

З цього моменту кількість бажаючих здійснити сходження на гірські вершини постійно збільшується. Альпіністи починають об'єднуватись в клуби та асоціації. Лідери в створенні клубів – Англійці (1857 р). Зі збільшенням кількості сходжень з'являється професія провідника-гіда. В 1867р. нараховується 236, а у 1917 р. 1460 провідників. Зараз асоціація гідів в Шамоні (французькі Альпи) нараховує багато людей зі своїми традиціями та правилами. У 1932 р. в Шамоні відбувся засновницький конгрес Міжнародного Союзу Альпіністських Асоціацій (МСАА/ англійською – UIAA). в. Освоєння Альп, Гімалаїв, Кавказу [3, с. 98].

Вже в 1865 р. група англійських альпіністів під керівництвом Е.Уімпера здійснила сходження на складну альпійську гору Маттерхон. З цього моменту почалось підкорення головних вершин Альп, освоєння хребтів та долин. Коли більшість альпійських вершин були підкорені, альпіністи Європи почали здійснювати першосходження і на інші гори континентів. Так, президент англійської королівської географічної спілки Д.Фрешфільд, здійснив першосходження на

Іншими іноземними альпіністами були підкорені відомі вершини Кавказу: Ушба, Айлама, Донгуз-Орун, Дихтау. В Англії навіть утворився клуб «Ушбістів», а іменами італійських альпіністів, Села та Ронкетті, названі гори в ГКХ Кавказу (р-н Безенгі). Також

освоювались гори Канади, Африки, Америки, гірських хребтів Каракоруму, Гіндукуш. Альпіністи піднялися на вершини Кіліманджаро, Аконкагуа, Мак-Кінлі. У 1908 році Є. Шеклтон піднявся на гору Еребус (3794 м) в Антарктиді. У 1950 році французи М.Герцог та Л. Ляшонель, вперше в історії альпінізму, піднялися на гору вище 8000 м – на в. Анапурна [2, с. 56-57].

А у 1953 році новозеландець Едмунд Хілларі та шерп Норгей Тенсінг, досягли вершини найвищої гори нашої планети – Еверест 8848 м. Починаючи з 1954 року по 1964 рік були підкорені всі 14 восьмитисячники. 10 з них знаходяться в непальських Гімалаях: Еверест –8848 м, Канченджанга – 8598 м, Макалу – 8470 м, Анапурна – 8078 м, Нангапарбат – 8126 м, Дхаулагірі – 8172 м, Чо-Ойю – 8189 м, Шиша-Пангма – 8013 м, Манаслу – 8128 м, Лхоцзе – 8501 м г. Появанового спорядження, розвиток технічного альпінізму [5, с. 209-211].

Сходження без гідів дало новий поштовх до розвитку техніки подолання складного гірського рельєфу. На початку ХХ ст. з'явилися гаки та карабіни; вони дали нові технічні прийоми і можливості (маятники, траверс). Під впливом таких альпіністів як Дюльфер, Фіхтль, Ерцог, Сикст сформувалася сучасна техніка скелелазіння. Виникнення нової капронової мотузки (взамін пенькової) дало нову можливість проходження складних ділянок гірського рельєфу (зриви стали безпечними). Почалась ера технічного альпінізму. Але надмірне користування “шлямбурами” (гак, який можливо забити в будь-якому місці скали) призвело до втрати чистоти стилю і цінності сходжень. Тому від шлямбурів відмовились. Почав розвиватись зимовий альпінізм [4, с. 112].

У 60-х з'явилися альпіністи – одинаки . Вони розпочали еру екстрималізму. Серед них відомі постаті – Рейнтхолд Меснер, Патрік Едлінджер, «Фантік», Валерій Бабанов(90-ті).

До початку ХХ століття сходження в Росії були рідкими. В 1900 році за ініціативи вчених та альпіністів Російської географічної спілки було утворено «Русское гографическое общество». Відомі члени РГО – Голубев , Фролов багато робили для популяризації альпінізму, та дослідженню гір Паміру, Тянь-Шаню, Алтаю. Радянський етап альпінізму – сходження грузинських студентів та вчених на гору Казбек, під керівництвом Г. Ніколадзе та А. Дідебуладзе у серпні 1923 році. До 1940 року в горах Кавказу,

Тянь-Шаню розвинулась сітка спортивних альпіністських таборів [8, с. 233].

Першими заслуженими майстрами були відомі альпіністи – М. Криленко, брати Є. та В. Абалакови; майстрами – Є. Білецький, А. Джапарідзе, М. Погребецький. У 1931 році учасники української експедиції М.Погребельський, Ф.Зауберер та Б.Тюрин вперше піднялись на Хан-Тенгі (6995м). У 1933 Є.Абалаков зійшов на вищу гору СРСР під Комунізму 7495 м. Найвищі гори СРСР – під Комунізму 7495м, під Корженевської 7105 м та під Леніна 7134 м знаходяться на Памірі; під Перемоги 7439м та гора ХанТенгі 7010 м знаходяться на Тянь-Шаню (альпіністу, який подолає всі 7-тисячники присвоюють звання «Сніжний барс»). З погляду радянської доби, українські альпіністи завжди були націлені на вирішення проблемних задач, таких як сходження по неприступних стінах [1, с. 67].

Відомі українські альпіністи:

1. 50-х В. Овчаров, В. Моногаров, В. Ковуненко, А.Кустовський;
2. 70-х Ю. Григоренко-Пригода;
3. 80-х С. Бершов та М. Туркевич;
4. 90-х С. Ковальов, В.Терзеул, С.Пугачов.

В Україні зараз діють наступні розряди та звання з альпінізму: Заслужений майстер спорту (ЗМС), Майстер спорту України міжнародного класу (МСМК), Майстер спорту України (МС), Кандидат у майстри спорту (КМС) 1 розряду, 2 розряду, 3 розряду.

В основу розрядних норм покладено принцип поступового систематичного накопичення особистого досвіду сходжень на вершини зростаючої категорії складності. По мірі зростання загального спортивного рівня альпіністів, вдосконалення методів всебічної спортивної підготовки, освоєння нових тактико-технічних прийомів і спеціального спорядження розрядні норми переглядаються. Відповідно змінюється і зміст навчальних програм та «Правил змагань та сходжень». Це відбувається з урахуванням нагальних потреб і конкретної кон'юнктури [7, с. 114-116].

В останні роки зросла популярність самодіяльного альпінізму. Це можна пояснити збільшенням інтересу міських жителів до природи, зокрема гір, де люди знаходять відпочинок від буденних проблем. Альпіністи говорять, що ніщо не може зрівнятися з відчуттями, які виникають, коли вони досягають гірської вершини.

Людина завжди кидала виклик природі, тому і в наш час знаходяться сміливці, які здійснюють гірські сходження [2, с. 23].

Ресурсна база альпінізму складається з природних та економічних компонентів, які тісно пов'язані між собою. Її першим природним компонентом виступають гори – головна і невід'ємна частина альпінізму, другим – людина, оскільки доки на планеті Земля існують люди з нестримним потягом до пригод, доти не згасне живий і неугасимий інтерес людини до гір. До економічних компонентів ресурсної бази альпінізму відноситься інфраструктурне та організаційне забезпечення в альпінізмі. Інфраструктурне забезпечення включає в себе клуби та асоціації у справах альпінізму,

Міжнародний Союз у справах альпінізму, федерації альпінізму, скелелазіння та льодолазіння, різноманітні товариства з питань альпінізму тощо.

Організаційне забезпечення базується на послугах туристичних фірм, туристичних баз, спеціалізованих магазинах, прокаті альпіністичного спорядження, спонсорській допомозі, оформленні необхідних документів, консультаціях досвідчених тренерів по альпінізму, тренувальних майданчиках тощо. Необхідно зазначити, що необхідним помічником альпініста при плануванні маршруту та під час сходження є карта.

Для здійснення альпіністського сходження обов'язково потрібно мати повний комплект альпіністського спорядження. До такого комплексу входять: каска альпіністська, льодоруб, кішки, спальний мішок, снігоступи, альпіністичні (треккінгові) палки, закладні елементи, страхові системи, радіостанція і радіозв'язок, рюкзак альпіністський, палатка, верхній одяг (куртка штормова, пухова, спортивні штани, брюки штормові, шапка захисна з вушками), спеціальні черевики, карабіни сталеві, мотузки тощо [3, с. 95].

Заняття альпінізмом – своєрідний процес природного відбору людей не тільки і, навіть, не стільки за фізичним можливостям, а й в рівній мірі по системі людських цінностей: надійності, почуття колективізму, командного духу, взаємовиручки, вмінню швидко приймати конкретні рішення на основі знань і досвіду. Перевіряються ці якості в справі, в конкретних і, як правило, екстремальних умовах, тому альпінізм як лакмусовий папірець показує, хто є хто.

Альпінізм розвивається і трансформується разом з суспільством у міру розвитку науки і техніки. І сьогодні, практично через 150 років з дня визнання людством альпінізму як виду спорту, від нього, як від благодатного кореня, відходять всі нові і нові види, до яких долучається молодь – найактивніша частина суспільства. Тільки за останні два десятиліття на базі альпінізму в багатьох країнах світу стало культивуватися скелелазіння як окремий вид спорту, скі-альпінізм, льодолазіння. І в цьому процесі активну участь бере Федерація альпінізму і скелелазіння України, давши новим видам спорту і чемпіонів світу та Європи.

Так, льодолаз з Одеси Євген Кривошейцев вісім років поспіль з 2001 року чотири рази ставав чемпіоном світу (в складності і в швидкості) і чотири рази вигравав Кубок світу в тих же дисциплінах. Імена українських скелелазів Андрія Веденмейера, Ольги і Володимира Захарових, Олени Репко і Ольги Лосинська, Максима Осипова і Максима Стенкова, Ольги Шалагин і Світлани Тужилін, починаючи з 1995 року буквально не сходять з таблоїдів чемпіонатів світу та всесвітніх ігор, змінюючи один одного в міру зміни поколінь!

Рівень розвитку альпінізму в будь-якій країні світу неодмінно пов'язаний з її соціально-економічним становищем. Розвиненому суспільству-державі відповідає високий рівень альпінізму, що є своєрідним свідченням інтелектуально розвинутої країни. Це пов'язано перш за все з культивуванням альпінізму в дитячих і юнацьких колективах, де навчають навичкам взаємодії людини з природою і азам альпінізму. У Франції, Німеччині, Італії є цілі програми по залученню молоді в гірський туризм і альпінізм. У США, Скандинавських країнах, Японії, Кореї проводяться факультативні заняття на всіх рівнях навчання. Подібні заходи сприяють розвитку масовості в альпінізмі, а держава виграє від цієї системи, отримуючи натомість не тільки фізично та інтелектуально підготовлених громадян з усталеною системою цінностей, а й контингент суспільно активних, творчих людей.

Отже, можна зробити висновки, що альпінізм є одним із екстремальних видів туризму, який користувався популярністю в минулому і в наш час продовжує збирати прихильників по всьому світу, навіть в тих країнах, де немає гір. Для цих людей альпінізм – не лише захоплення, а й стиль життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Абрамов В.В. Історія туризму: підручник / В.В. Абрамов, М.В. Тонкошкур; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х: ХНАМГ, 2010. – 294 с.
2. Альпінізм: Навчальна програма підготовки альпіністів / [Моногаров В. Д., Кавер І. К., Фомін О. С., Холопцев О. В.]. – К.:Республіканський науково-методичний кабінет Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, 2008. – 133 с.
3. Бабкін О.В. Спеціальні види туризму / О.В. Бабкін. – Ростов-на-Дону : Фенікс, 2008. – 252 с.
4. Байковский Ю. В. Психодинамика, как фактор выживаемости малой группы в экстремальных условиях горной среды: Монография / Ю. В. Байковский. – М.: ТВТ Дивизион, «Вертикаль», 2010. – 264 с.
5. Березка І. С. Чинники ризику в туризмі та їх вплив на прийняття рішень в екстремальних ситуаціях / І. С. Березка, А. І. Березка // Матеріали наук.-практ. конф. «Природничі читання». – Чернівці: мед університет, 2015. – С. 209-211.
6. Мартынов А. И. Психология альпинизма. Серия «Школа альпинизма» – М.: СпортАкадем Пресс, 2001 – 260 с.
7. Мартынов И. А. Безопасность и надежность в альпинизме / И. А Мартынов., А. И. Мартынов. Серия «Школа альпинизма». – М.: СпортАкадемПресс, 2003 – 282 с.
8. Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму: підручник / Ф.Ф. Шандор, М.П. Кляп. – К. : Знання, 2013. – 334 с.

Д. П. Кузьменко,
студентка групи КТ-32

Н. В. Коцюк,
*старший викладач циклової комісії
з туристичного обслуговування
(м. Хмельницький)*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІШОХІДНОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Карпати – один із головних районів проведення пішохідних туристських спортивних походів. Різноманітність природних перешкод дає можливість оволодіти майже усім арсеналом прийомів техніки пішохідного туризму та орієнтування на місцевості, повноцінно проводити навчальні заходи. Бурхливі гірські річки можуть лягти в основу розбудови водного туризму, до того ж не тільки в Карпатах, але й на решті території країни.

Серед найбільш авторитетних можна назвати праці таких вчених, як П. О. Масляка, Ю. В. Щура, А. Ю. Дмитрука, М. Гамкала, В. Ф. Кифяка, Ю. І. Прасула та інших.

Мета статті розкрити проблеми і перспективи розвитку пішохідного туризму в Карпатському регіоні.

Пішохідний туризм – наймасовіший і найдоступніший вид туризму. На планові та самодіяльні пішохідні маршрути по країні щорічно виходять мільйони людей. Пішохідний туризм це туристичні походи, що здійснюються пішки. Піші походи проводяться практично на всій території України. Особливо популярні гірсько-пішохідні маршрути в Карпатах та Криму. Погодні умови України дають змогу розвивати пішохідний туризм з березня до листопада. Інколи, за сприятливих погодних умов, пішохідні туристичні походи можна здійснювати впродовж усього року [4, с. 45].

Пішохідний туризм має позитивні сторони: значна свобода у виборі маршрутів, комбінування – це може бути пішохідно-водний або гірничо-пішохідний, менш дорогий порівняно з іншими видами, так як застосовуються менш комфортабельні місця для розміщення. цей вид туризму доступний громадянам з відносно невисоким рівнем доходів.

Оскільки близько 95% території України – це низовини і височини, на яких немає значних природних перешкод на шляху пересування туристів, пішохідним маршрутам переважно надається І категорія складності. А гори займають лише 5% території країни, тому походи II та III категорій складності можна здійснювати лише в Кримських горах і Карпатах. Пішохідні маршрути в Карпатських горах мають I, II та III категорії складності, тому що в Карпатських горах є і дуже високі гірські вершини, а також гори, які розраховані на легкі походи або походи вихідного дня [1, с. 77].

В залежності від складності перешкод, що мають подолати туристи, району походу, автономності, новини, протяжності маршруту та ряду інших його показників, характерних для того або іншого виду спортивного туризму, походи розділяють на походи вихідного дня, некатегорійні та категорійні.

До 2014 року близько 80% зафіксованих організованих пішохідних походів в країні припадало на Карпати і Крим, що пов'язано з великою різноманітністю природних перешкод. За таких умов туристи не просто отримують незабутні враження і відпочивають, але вони мають можливість оволодіти всім арсеналом техніки пішохідного туризму. Ці місцевості є дуже зручними для проведення пішохідних походів, від найпростіших до III категорії складності [3, с. 44].

В основному Карпати приваблюють своїми можливостями для розвитку пішохідного туризму. Розмаїття лісової рослинності на різних висотах, численні полонини з незабутніми краєвидами, бурхливі повноводні річки, гірські озера поєднуються тут з етнографічним розмаїттям і заглибленою в тисячоліття історією.

Більш того, природа Українських Карпат та береги річок ідеальні для верхової їзди. Мандруючи прокладеними маршрутами туристи ознайомлюються з різними районами, з побутом та культурою місцевого населення, що мало змінилася за останні триста років. В деяких місцевостях до Ваших послуг – спеціальна гуцульська порода коней – «Гуцулик», добрий, спокійний та привітний, низькорослий, міцної і сухої конституції, він вважається однією з найкращих гірських порід. Відзначається своєю витривалістю і здатністю нести значний вантаж гірськими пляями. Прогулянка верхи у національному вбранні подарує незабутнє враження, і навіть

вершник-початківець, прогарцювавши одного разу, повірить у свої сили і принадність коней [2].

Українські Карпати відносяться до середньовисотних гір, які не досягають снігової лінії не мають сучасних льодовиків. Переважна частона вершин Карпат не досягають 2000 м і лише на масиві Чорногора, більша частина якого належить до головного вододілу, кілька вершин мають більшу висоту, у тому числі найвища точка Українських Карпат г. Говерла – 2061 м. Снігова лінія в епоху останнього зледеніння знаходилась на висоті 1450-1550м. Яскравими слідами давнього зледеніння є реліктові льодовикові форми на найвищих гірських масивах (Чорногора, Полонинський хребет, Рахівські гори, Чивчина): улоговини, конуси виносу, карі, моренні вали. На дні карів на висоті 1450–1800м знаходяться карові озера [8, с. 233].

Реліктові льодовикові цирки та карі протилежних схилів масива Чорногора не з'єднались між собою своїми задами і не утворили, як це буває у альпійському рельєфі, гострих гребенів. Гострі гребені, іноді з карнизами, є тільки на відрогах вододільного хребту масиву, де зішлися декілька сусідніх карів одного схилу. Гірські хребти Карпат, розділені поздовжніми улоговинами та розмежовані глибокими поперечними долинами, простягаються з Пн.Зх. на Пд.Сх. Поздовжня зональність місцями ускладнюється кільцеподібними структурами [7, с. 77-78].

У межах головного вододілу Карпат знаходяться гори Бескіді з найвищою точкою – горой Пікуй (1405м); від Верецького до Яблуницького перевалів простягнулися найбільш важкопрохідні, розчленовані численими ущелинами гори Горгани з найвищою точкою – г. Сивуля (1815м); від Яблуницького перевалу на південь простягнувся масив Чорногора з найвищими вершинами Українських Карпат Говерла (2061м). Петрос (2020м), Ребра (2007 м), Гутин Томнатик (2017 м), Бребенескул (2035 м), Піп Іван (2022 м) [7, с. 78-79].

Полонинський хребет з вершинами Пікуй, Боржава, Красна, Стіг дещо нижчий за абсолютною висотою і відноситься до ярусу карпатського середньогір'я. Вздовж південного краю Українських Карпат простягнулися гірські масиви Вупканічного хребта з вершинами Маковиця, Синяк, Бужора, у ландшафтах якого є прояви давнього вулканізму. Українські Карпати складені в основному

глинистими сланцями, апевритами, вапняками, гасковиками крейдового та палеогенового періодів. Сланці легко піддаються денутації, тому гірські хребти мають переважно пологі схили.

Найбільш цікаві маршрути у Карпатах йдуть хребтами гір. Так, маршрут III категорії складності проходить найвищими хребтами Чорногора, Горгани та Свідовецьким. Найбільшою популярністю серед туристів користуються маршрути Чорногірським хребтом з проходженням вершин Петрос, Говерла, Піп Іван, з відвіданням високогірних озер Несамовите, Бребенескул, Марічейка. Значною атракцією для польських пішохідних груп є маршрути колишнім польським кордоном, який проходив масивом Горгани та Чорногора і завершувався на г. Піп Іван, де розташована обсерваторія [6, с. 134-135].

В Карпатах проводиться ознакування екологічних, піших та велосипедних стежок, однак загальноприйнятої та затвердженої системи в Україні ще немає. Саме тому в області у 2008 році було затверджено обласну Інструкцію зі знакування туристських шляхів. Станом на 01 липня 2011 року в області прознаковано понад 700 км туристських шляхів, з них найбільша кількість в межах Надвірнянського (понад 180 км) та Рожнятівського районів (біля 150 км), на території Яремчанської міської ради – до 140 км, у Долинському – понад 100 км, Богородчанському – понад 80 км і більше 30 км – у Верховинському районі [6, с. 138-140].

Можна виділити основні проблеми пішохідного туризму в Карпатах

1. відсутність єдиних простих і зрозумілих правил організації пішохідного туризму.
2. занедбаність туристських стежок і відсутність маркування на більшості маршрутів;
3. невелика кількість притулків для пішохідних туристів та впорядкованих місць туристських стоянок на маршрутах;
4. складність під'їзду громадським транспортом до місць оптимального виходу на пішохідний маршрут через недостатньо розвинуту транспортну мережу у багатьох районах;

Якщо розглядати першу проблему, то це насамперед стосується прокладання декількох автомагістралей та доведення до належного рівня більшості шляхів сполучення нижчого порядку. Проблема занедбаності туристських стежок і відсутність маркування

на більшості маршрутів стосується передусім тих природних районів Українських Карпат, де у минулому вони існували [5, с. 98].

Для вирішення даної проблеми потрібно розробити спеціальну урядову програму, забезпечену належним фінансуванням, для відновлення або облаштування основних пішохідних маршрутів у всіх природних районах Українських Карпат. Це сприятиме подальшому розвитку пішохідного туризму, як важливого засобу патріотичного та екологічного виховання молоді [3, с. 99].

При аналізі наступної проблеми необхідно буде здійснити облаштування та маркування менш важливих маршрутів, доповнити їх вказівниками і схемами, як це зроблено у розвинутих країнах Європи. Функціонування туристських притулків, у минулому, сприяло розвитку пішохідного туризму. У роки затяжної економічної кризи більшість з них була занедбана і зруйнована.

Тому треба створювати мережу таких осередків підтримки на маршрутах (для тих туристів, що її потребують), запозичивши досвід минулого і сучасний досвід.

Щодо основних правил організації пішохідного туризму, то йдеться про:

1. невпорядкованість реєстрації туристських груп на маршруті;
2. відвідання прикордонних територій;
3. природо-заповідних об'єктів різного статусу [2].

Розглядаючи проблеми і перспективи розвитку пішохідного туризму ми бачимо незручності у можливості реєстрації груп, незрозумілих розцінок за відвідування туристичних об'єктів та користування послугами. У результаті, більшість самодіяльних груп не повідомляють контролюючі установи і рятувальні служби про вихід на маршрут та його завершення. Такі туристи часто спрощують процес організаційної підготовки (не говорячи вже про інші види підготовки туриста) та нехтують правилами безпеки при проведенні походу, що може призвести до небажаних наслідків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вишневецький В.І. Екологічний туризм: навч. посібник / В.І. Вишневецький. – К.: Інтерпрес ЛТД, 2015. – 140 с.
2. Гаман П. І. Державне регулювання розвитку рекреаційної сфери Карпатського регіону України / П.І.Гаман. – Київ, 2009.

3. Гетьман В. І. Українські Карпати. Ландшафтно-рекреаційні ресурси.: навч. книга / В. І. Гетьман. – Тернопіль – Богдан, 2010. – 136 с.
4. Гілецький Й. Р. Популярно про Українські Карпати та основні пішохідні маршрути / Й. Р. Гілецький. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – 176 с.
5. Гілецький Й. Р. Географія Івано-Франківської області. – Львів: ВНГЛ–Класика, 2003. –165 с.
6. Кудін Д. П. Туризм Карпатського регіону : [Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни]. – Івано- Франківськ : 2008. – 200 с.
7. Собашко В.В Туристичний путівник .Дорогами і стежками Карпат . Львів – 2003 - 187 с.
8. Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму: підручник / Ф.Ф. Шандор, М.П. Кляп. – К. : Знання, 2013. – 334 с.

Г. Г. Кучеров,

*кандидат історичних наук, доцент,
(Кам'янець-Подільський)*

В. Д. Коцюк,

*кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)*

ПРОБЛЕМА МОБІЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ТУРИЗМІ

На сучасному етапі розвитку людської цивілізації важливе місце займає туристична галузь. Темпи її розвитку в окремих державах вражаючі. У багатьох з них туризм займає ключову роль у формуванні ВВП, забезпечує зайнятість населення. Збільшення кількості туристів, і пов'язані з цим зміни у фінансовій, соціально-економічній та інших сферах спричинили економічне зростання окремих держав. Не останнє місце займає розвиток туризму у контексті припливу валютних надходжень.

Складовою туризму є інклюзивний туризм. Всесвітня туристська організація (ЮНВТО) надає таке визначення

інклюзивного туризму: «Інклюзивний туризм – це форма туризму, що включає в себе процес співпраці між різними учасниками сфери туризму, який дає змогу людям з особливими потребами в доступності, включаючи мобільну, візуальну, слухову і когнітивну складові частини доступності, функціонувати незалежно, на рівних умовах, із почуттям особистої гідності через надання універсальних туристичних продуктів, послуг і середовища» [1]. Отже, інклюзивний туризм дає можливість залучити до туристичної діяльності фактично будь-яку особу, незалежно від її фізичних кондицій та за умови доступності туристичних об'єктів.

Розвитку інклюзивного туризму приділяють належну увагу у багатьох державах, особливо у США, Японії, Європі. Особливу увагу там приділяють створенню умов для мобільності туристів. До них належать, наприклад, інформаційне забезпечення, за рахунок якого можна взнати про доступність туристичних об'єктів; наявність спеціального транспорту з підйомниками, спеціальних зручних номерів у готелях, спеціального обладнання для людей з обмеженими можливостями у метро тощо. Навіть такі, на перший погляд, дрібні зручності як от, розташування банкоматів на рівні нижчому за звичайні, для більш зручного доступу людей з вадами зору, наявність у супермаркетах мініелектромобілів з кошиком для товарів, облаштування пляжів роздягальнями, душовими кабінками, туалетами, колясками для купання, зручними під'їздами та спусками до моря тощо сприяють формуванню незабутніх вражень у туристів від мандрівок.

На відміну від зазначених регіонів, стан інклюзивного туризму в Україні дещо інший. Якщо на початку 90-х років минулого століття загальна кількість осіб з інвалідністю становила майже 3% усього населення країни, то на сьогодні – це майже 6% – за даними Міністерства соціальної політики України [2]. Наша держава надзвичайно багата на туристичні ресурси, природно-рекреаційні та природно-реабілітаційні об'єкти. Їх можна було використати не лише для оздоровлення власного населення але й іноземців. Проте, туристична інфраструктура бажає бути кращою. Для прикладу можна взяти ситуацію з пандусами. Формування інклюзивного середовища розпочалося саме з них. Їх встановлювали кругом і вважали, що цього буде достатньо. Проте їх встановлювали для “галочки”, щоб відзвітувати про зроблену роботу. Насправді користуватися

пандусами було нелегко, а в багатьох випадках – просто неможливо. Основні недоліки пандусів такі: перетинали пішохідні шляхи, були занадто крутими, вузькими, конструкція складна або виконана у вигляді рейок тощо.

Серед інших недоліків інклюзивного середовища, які впливають на мобільність громадян, відзначимо такі:

- скрутний їхній матеріальний стан, і як наслідок – брак мотивації для реалізації своїх туристичних планів;

- відсутність спеціалізованих автобусів, спеціально пристосованих місць у залізничному, авіаційному та ін. видах транспорту;

- відсутність спеціальних пристосувань (обмежувачів руху, підйомників тощо, розроблених з врахуванням технічних вимог);

- нестача коштів для покращення мобільності;

- відсутність інформації про доступні умови для туризму та ін.

Як бачимо, в Україні відповідна інфраструктура, рівень сервісу, обслуговуючий персонал а також нормативно-правова база для становлення і організації інклюзивного туризму перебувають у початковій стадії. Особи з обмеженими можливостями, які мандрують нашою державою зустрічаються з багатьма проблемами і часто вимушені сподіватися лише на самих себе або супроводжуючих. Через нерозвинутість інфраструктури інклюзивного туризму все більше громадян вважають за потрібне відпочивати за кордоном (якщо є така можливість), де проблем з розвинутою інфраструктурою майже не існує.

Початок військових подій на сході держави спричинив коректування у туристичній галузі. З 2014 р. в Україні з'явилися особи з фізичними вадами – учасники і ветерани бойових дій. Це громадяни, порівняно молодого віку, які мають потребу в реабілітаційних заходах, проведенні активних форм життєдіяльності тощо. Почали розроблятися і запроваджуватися нові форми та види реабілітаційного процесу, у тому числі т. зв. інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму. Дане поняття молоде і потребує подальшої розробки і вдосконалення. У 2016 р. була створена Асоціація «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», засновниками якої стали Комунальний заклад «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»,

Шевченківський Національний заповідник м. Канів, Національний дендрологічний парк «Софіївка» та інші організації [3]. Її утворення – свідчення актуальності проблеми і того, що процес реабілітації осіб з фізичними обмеженнями невіддільний від туристичного середовища.

У сучасних умовах туризм перетворюється на глобальне явище. Організація Об'єднаних Націй оголосила 2017 рік Міжнародним роком сталого розвитку туризму. Не випадково український уряд 16 березня 2017 р. схвалив Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Відповідно до документу основними напрямками реалізації Стратегії за напрямом «Розвиток туристичної інфраструктури» є: забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення [4]. Отже, на державному рівні ми бачимо є розуміння важливості розвитку інклюзивного туризму.

На шляху його розбудови стоїть одна з вагомих перешкод – недостатня мобільність громадян і пов'язана з цим їх малодоступність до туристичної інфраструктури. З огляду на обраний курс України до європейської співдружності, маємо не лише враховувати потреби наших громадян у розвиненій туристичній галузі, але й пам'ятати про потенційних відвідувачів з-за кордону, їх вибагливість та вимоги щодо сервісу.

Що потрібно для покращення мобільності? Насамперед привести у відповідність зі світовими вимогами нормативно-правову базу регламентації інклюзивного туризму. У цьому плані зроблені перші кроки. Так, з 1 квітня 2019 р. вступили в дію нові державні будівельні норми (ДБН) про інклюзивність будівель і споруд, прийняті Мінрегіоном. На відміну від попередніх, нові ДБН несуть не «рекомендаційний» характер, а обов'язковий. Тобто, тепер практично все будівництво буде виконуватися з урахуванням безбар'єрного середовища [5]. На практиці це означає появу зручних і доступних пандусів, підйомників, з'їздів з бордюрів, підходів до туристичних об'єктів тощо. Будуть враховані особливості людей із проблемами зору, слуху, опорно-рухового апарату, братися до уваги вага і ріст відвідувачів та інші фізичні особливості.

Крім цього, мобільність означає можливість осіб з обмеженнями використовувати відповідний транспорт, як власний так і орендований, а також ті зручності, які дозволяють майже безперешкодно мандрувати. Винятково важливо це для інвалідів, які

пересуваються на візках. В якості прикладу, можна навести проєкт управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради в галузі інклюзивного туризму, за результатами реалізації якого благодійною організацією «Фонд родини Нечитайло» для перевезень маломобільних груп населення м. Умань та Уманського району придбано автомобіль Ford Transit Kombi F310 L2H2 125 Trend вартістю 824,3 тис. грн., який переобладнано в сервісному центрі під спеціалізований автотранспорт для перевезення осіб з інвалідністю (280,6 тис. грн.) [6, с.111]. Авто було використано, зокрема, під час поїздок за екскурсійними маршрутами: «Чарівна ниточка», «Лялькова хата», Коржівський водяний млин, «Країна розваг», «Долина Миколи Чудотворця», Кочержинський Свято-Георгіївський жіночий монастир [7].

В Україні існує велика нестача інформаційних ресурсів щодо можливостей туристичної галузі, їх доступності, зручності, вартості послуг тощо. Відсутність даних про об'єкти а також реклами призводить до зменшення туристичної привабливості. В якості прикладу можна навести Берлін. Міська влада створила сайт на якому вмістила інформацію про спеціальні тури для осіб з обмеженою мобільністю, слухом або зором, перелік доступних готелів, музеїв, ресторанів і магазинів. Крім того є розділ, де можна знайти перелік міських заходів з інклюзивним доступом для всіх, і безкоштовний додаток, який допоможе прокласти найкращий маршрут [8].

Серед маршрутів вартих уваги можуть бути ті, що прокладені у сільській місцевості. Мова йде про сільський туризм. Його привабливість визначається наявністю сільських населених пунктів, здатних надати туристичні послуги, їх невисока вартість, невелика відстань до об'єктів, висока мобільність, що дає можливість перевезень туристів без пересадок безпосередньо до місць відпочинку тощо. Сільський туризм має величезний потенціал щодо оздоровлення, реабілітації осіб з фізичними вадами, у тому числі учасників бойових дій. Для них можуть розроблятися туристсько-екскурсійні маршрути з врахуванням особливостей їх фізичних вад, індивідуальної реабілітаційної програми, особистих потреб та інтересів та ін.

Українське сьогодення таке, що брати участь в інклюзивному туризмі можна через реалізацію тих чи інших програм чи проєктів для інвалідів та маломобільних груп населення; формування

спеціальних фондів для підтримки осіб з обмеженими можливостями та інших заходів. Як правило, вони діють у регіонах, обмежені в часі і мають форму експерименту. Наприклад, у Чернігові протягом 2018 р. був реалізований проєкт “Соціальна адаптація людей з особливими потребами через залучення їх до інклюзивного туризму”. Географічно він охоплював м. Чернігів, Чернігівську (частково Київську) області. Метою проєкту стало соціальна адаптація людей з особливими потребами та подолання бар’єрів щодо їх вільного пересування через залучення до інклюзивного туризму та організацію для них культурно-пізнавальних, оздоровчих екскурсій в історичні, живописні місця регіону. Скористатися можливостями проєкту змогли люди середнього, літнього віку з обмеженими можливостями, молодь та діти-інваліди, тобто різні маломобільні групи населення [9]. З іншого боку, дивлячись у майбутнє, ми маємо розуміти, що туризм для людей з обмеженнями має стати звичною річчю: принаймні протягом року громадянин міг би дозволити собі хоча б одну турпоїздку.

У зв’язку з тим, що особи з обмеженими можливостями витрачають частину коштів на процес терапії, реабілітації, займатися туризмом можуть ті, хто матеріально забезпечений. За таких умов вагомою буде роль держави у процесі розвитку інклюзивного туризму, а саме ототожнення його із соціальним туризмом. Це дозволить фінансувати його з державного бюджету. Крім цього можна залучати приватні і громадські кошти – благодійних фондів, спонсорів, тощо. Поєднання зазначених джерел фінансування сприятимуть розв’язанню проблем мобільності. Ці заходи дозволять особам з обмеженнями відвідувати численні туристичні об’єкти на території держави, спонукати їх до мандрівок Україною.

До роботи по розбудові інклюзивного туризму бажано залучити самих громадян з обмеженнями. Хто як не вони краще знає про те, яким має бути інклюзивний туризм, що потрібно розвивати у першу чергу. Залучаючи асоціації інвалідів до розробки законодавчої бази, об’єктів інфраструктури можна привести національну туристичну галузь у відповідність із світовими стандартами. Наслідком таких кроків стане сталий розвиток мобільності туристів і відповідно більша привабливість туристичної інфраструктури України як для наших громадян так і для іноземців.

Таким чином, у сучасних умовах інклюзивний туризм в Україні переживає період свого становлення. На цьому шляху

виникає безліч проблем, у тому числі, пов'язані з мобільністю туристів. Їх можна розв'язати шляхом об'єднаних зусиль держави, приватного капіталу та громад.

Список використаних джерел та літератури:

1. Всесвітня туристична організація [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www2.unwto.org/ru>

2. Особи з інвалідністю потребують уваги та допомоги [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/osobi-z-invalidnistyu-potrebuyut-uvagi-ta-dopomogi/>

3. Особи з інвалідністю потребують уваги та допомоги [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/inclusive-tourism.htm

4. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/168-2017-%D1%80>

5. ДБН В.2.2-40: 2018 про доступність та інклюзивність будівель і споруд [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://forstor.ua/catalog/novi-dbn-v-ukrajini/>

6. Куренкова А. Інклюзивний соціально-реабілітаційний туризм як складова соціальної роботи у громаді (на прикладі м.Умань) Науковий Вісник Ужгородського університету. Сесія: “Педагогіка. Соціальна робота”. 2019. Вип. 2(45). С.109-114.

7. Інклюзивному туризму на Уманщині – бути! [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://umanupszn.gov.ua/2018/08/03/inklyuzivnomu-turizmu-na-umanshhini-bu/>

8. Что такое инклюзивный туризм? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://34travel.me/post/inclusive-tourism> (дата звернення 21.11.2019)

9. «Соціальна адаптація людей з особливими потребами через залучення їх до інклюзивного туризму» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://chernigiv-rada.gov.ua/budget-uchasti-projects2017/id-36087/>

Т. В. Мазур,
викладач кафедри психології
(м. Хмельницький)

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ПОПУЛЯРНОСТІ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У ХХ столітті відбулася активна туристська революція. Справжній вибух туризму у світі спричинили три глобальні чинники: зростання купівельної спроможності, і зокрема дискреційного доходу у сім'ях численного середнього класу; зростання кількості вільного часу завдяки регулюванню з боку соціального законодавства на користь робітників; широке розповсюдження приватного автотранспорту та поява дешевих авіаперевезень.

Туризм поширився на нові, раніше не досяжні райони. Його вплив на життя окремих територій, а іноді й цілих країн став надзвичайно великим. У сучасному світі він став потужною індустрією, величезним комплексом, в якому пов'язані економічна і соціальна сфери.

Останнім часом термін «активний туризм» набув особливої популярності не тільки в світі, але й конкретно в Україні. Бо ж де як не в нас, де «лани широкополі, і Дніпро, і кручі», можна зарядитись енергією тіла та душі?

Різноманіття ландшафту територій та пропозицій дає змогу обрати туристам щось до свого смаку, або спробувати дещо нове:

Карпати - молоді гори з висотами до 2061 м, вкриті лісами, густа мережа швидких гірських річок, висока концентрація об'єктів природно-заповідного фонду, унікальний етнічний колорит регіону, збережені характерні народні промисли, оригінальна дерев'яна архітектура церков та будинків. Види активного туризму: пішохідний, велосипедний, гірськолижний, водний скелелазіння, екологічний, кінний, парапланеризм, мультигонки, подієвий.

Подністров'я - рівнинна територія з глибокими долинами річок у вигляді каньйонів, цікаві геологічні особливості стінок каньйонів (скельні відслонення, гроти, печери, водоспади), подільські Товтри – залишки древнього коралового рифу, особливий клімат регіону завдяки специфічному рельєфу, велика кількість замків, печери у

гіпсових товщах зі значною протяжністю ходів. Види активного туризму: водний, пішохідний велосипедний, повітроплавання, кінний екологічний, парапланеризм, подієвий, археологічний.

Полісся – рівнинна територія, вкрита лісами, з високим рівнем зволоження, густа мережа річок зі спокійною течією та піщаними берегами, багато боліт та озер, заповідний режим територій, важкодоступність регіону для масового туризму, а тому добре збережені природа, традиційна дерев'яна архітектура, етнокультурні особливості, збережений давній народний промисел – бортництво. Види активного туризму: екологічний, велосипедний, водний кінний, скелелазіння.

Подніпров'я – горбиста рівнина з великою кількістю глибоких ярів та балок, акваторії водосховищ на річці Дніпро з високим правим берегом, унікальний рельєф Канівського заповідника - наслідок дії давнього льодовика. Археологічне, історичне, культурне багатство регіону. Відомі центри народних ремесел. Види активного туризму: велосипедний, водний вітрильний, пішохідний парапланеризм, повітроплавання, гірськолижний, скелелазіння, подієвий, археологічний.

Побужжя – рівнинна частина України, де на поверхню виходить найдавніше геологічне утворення – Український кристалічний щит, у вигляді гранітних скель, порогів на річці Південний Буг та на її притоках. Залишки старих млинів у долині Південного Бугу. Археологічні та історичні пам'ятки. Види активного туризму: водний, скелелазіння, пішохідний, велосипедний.

Таким чином, туристичні території України мають більш ніж достатній потенціал для розвитку активного туризму. Тому велике різноманіття місць і можливостей, використання різного транспорту і є одним із плюсів розвитку активного туризму в Україні. Так, наприклад, понад двадцять річок у різних регіонах використовуються для рафтингу та сплавів на катамаранах, рафтах, байдарках і каяках. Ріки з порогами 2-3 категорії знаходяться у Карпатському регіоні та в Центральній Україні, в інших регіонах ріки переважно зі спокійною течією і зручні для сімейного відпочинку. Особливо цікавим є туристичний район Подністров'я, де ріки течуть у мальовничих глибоких каньйонах висотою до 200м.

Сезон для рафтингу і катамаранінгу в Україні починається в кінці квітня. В цей період популярними є найбільш вражаючі

порожисті ділянки Прута, Чорного Черемоша, Чорної Тиси з бурхливою холодною водою, високими порогами, перекатами та неймовірним драйвом. Влітку та восени найбільш популярними стали Дністер з величезним зелено-червоним каньйоном, Південний Буг з бурхливими гранітними порогами, Случ з чистою прозорою водою, Сіверський Донець з меланхолійними крейдовими Святими горами, Десна з прадавньою рослинністю та незліченною кількістю озер та багато ін. [4, с. 345]. Окрім водного туризму, в нашій країні досить широко представлені можливості для дайвінгу. Води навколо Кримського півострова ховають під собою уламки кораблів різних часів. Крім уламків суден та літаків часів війни, цікавими для дайверів об'єктами є поселення античних часів, різноманітний підводний рельєф з печерами та гротами. Цікаві місця є і в інших куточках країни: чорноморське узбережжя біля Одеси, акваторія Херсонської області, морське дно поблизу острова Зміїний приховують кораблі, літаки, амфори античних та середньовічних часів. Деякі прісноводні водойми України також є цікавими для дайвінгу. Зокрема, водами дніпровських водосховищ було затоплено цілі села, а під водами Дністровського водосховища ховаються залишки с. Бакота, яке в період XI-XIV ст. було великим містом Галицько-Волинського князівства. Загалом, підводна археологічна спадщина України налічує майже 900 пам'яток, а біля 1000 ще не досліджені [3].

З розвитком моди на здоровий спосіб життя молодь прагне і відпочивати активно, спрямовуючись на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей. Тому одразу виділю одним із чинників – це мода на саме такий вид туризму.

Інша закономірність: туризм – ознака заможного суспільства. У системі людських мотиваційних запитів туризм перебуває у сфері розваг, адже є потреби: спочатку – наїстись і одягтись, потім – власне житло і лише після цього – туризм.

Активний туризм в Україні розвивається як невід'ємна складова туристичної галузі, сприяє розвитку та поширенню активних форм відпочинку, а отже, має ще й рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції. Розвиваючись на межі спорту і активного дозвілля в природному середовищі, активний туризм сприяє розвитку внутрішнього туризму шляхом пропаганди відносно дешевого і одночасно ефективного відпочинку, що в умовах невисоких

матеріальних доходів українців надає йому соціально-пріоритетного значення для відповідних державних, громадських та комерційних організацій.

Зменшення вартості відпочинку завдяки використанню елементів і засобів спортивного туризму і мінімізації видатків на матеріально-технічну інфраструктуру такого відпочинку по відношенню до вартості відпочинку за традиційними організаційними формами у внутрішньому, зарубіжному та міжнародному туризмі робить його соціально доступним та економічно привабливим для пересічного громадянина і економічно вигідним для організаторів. Отже, наступною причиною розвитку активного туризму – є її низька фінансова затратність.

Дуже важливим чинником розвитку туризму є структура населення і наявність трудових ресурсів. Кількість населення, його розміщення можуть сприяти розвитку туризму або бути на перешкоді туристично-рекреаційного освоєння території. Зі зростанням кількості населення та підвищенням його добробуту потенційно зростатиме кількість бажаючих займатися туризмом. Зміна структури населення, зокрема до збільшення пенсійних груп, впливає на зростання потреби в стаціонарних закладах відпочинку й оздоровлення і, навпаки, зі зростанням кількості молодіжних груп виникає потреба в активних видах туризму, в тому числі пішохідного, лижного, водного та ін.

Трудові ресурси активно впливають на розвиток туризму. Загальновідомо, що туристичну галузь вважають трудомісткою сферою людської діяльності. Тому кількість і якість трудових ресурсів є визначальними чинниками розвитку туризму [1, с. 48].

До вагомих факторів розвитку туризму належить розвиток галузей матеріального виробництва, що дотичні до нього. Наприклад, у районах переважального розвитку туристично-рекреаційної сфери сільське господарство повинно спеціалізуватися на виробництві екологічно чистих овочів і фруктів, м'яса або таких продуктів харчування, які мають лікувально-оздоровче призначення (молочні продукти, лікувальні трави, відповідні сорти м'яса і под.).

На основі екологічно чистої продукції варто розвивати харчову промисловість, передусім у місцевості, що тяжіє до туристично-рекреаційних центрів і може в достатній кількості забезпечити відпочиваючих необхідною продукцією. У свою чергу легка промисловість суттєво впливає на якість обслуговування, адже

забезпечення туристів і відпочиваючих її продукцією є важливим завданням. Так, сувенірна продукція повинна мати високу якість, всебічно відображати національний колорит місцевості й ґрунтуватися на народних традиціях.

Розвиток нових напрямів активного туризму - екстремального, пригодницького, наддалеких вітрильних та інших подорожей, проведення комбінованих за видами туризму (автомобільного, велосипедного, вітрильного, водного, гірського, мотоциклетного, пішохідного, спелеологічного тощо) подорожей з використанням наявних природно-рекреаційних, історико-культурних та кадрових ресурсів країни не тільки створює умови для залучення до активних занять туризмом населення України, а й має стимулюючий вплив на розвиток міжнародного та зарубіжного туризму, сприяє загальному розвитку туристичної галузі як високорентабельної галузі економіки України та її входженню до світового туристичного ринку [2, с. 234].

Однак, незважаючи на наявні великі потенційні можливості свою соціальну і економічну значущість, активний туризм в Україні, на жаль, все ж розвинений недостатньо. Труднощі, з яким зіткнувся в своєму розвитку активний туризм, тісно пов'язані, передусім, із соціально-економічними проблемами розвитку суспільства в останнє десятиріччя XX ст., а також із внутрішніми, насамперед, організаційними проблемами в самому туристському русі, що накопичились у 90-х рр. XX ст. [5, с. 10].

Протягом останніх років відбуваються позитивні зрушення в даній сфері, зокрема: з'являються спеціалізовані туроператори з активного туризму, відкриваються нові об'єкти активного відпочинку, з'являються пункти прокату та сервісу туристичного спорядження, розширюється спеціалізована база проживання.

Здебільшого, активний туризм в Україні носить індивідуальний характер, розвиваючись в межах туристичних клубів або гуртків.

Досліджуючи сучасну наукову літературу з приводу тлумачення вище зазначеного терміну, доходимо висновку, що активний туризм – це вид туризму, що передбачає певні фізичні навантаження з використанням активних засобів пересування переважно на територіях з унікальним ландшафтом та збереженим природним середовищем.

Для активного туризму ідеально підходять безліч регіонів України завдяки різноманітному ландшафту: чергування низин та гір, боліт та рівнин, степу та лісів тощо.

Отже, розвиток туристичної справи в Україні потребує підтримки, узгодженого розвитку в межах усієї індустрії туризму країни. Активний туризм є одним з пріоритетних напрямків розвитку внутрішнього та іноземного туризму в Україні, одним з найбільш сталих видових туристичних ринків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Александрова А.Ю. География международного туризма // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2004.- № 25-28, липень.- с. 48-54.
2. Жданова О.М., Тучак А.М., Поляковський В.І., Котова І.В. Організація та методика оздоровчої фізичної культури і рекреаційного туризму: Навч. пос. – Луцьк: Вежа, 2000. – 234 с.
3. Українська асоціація екологічного туризму. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uaeta.org>.
4. Устименко Л.М. Основи туризмознавства: навчальний посібник. - 2-е вид / Л.М. Устименко. - К.: Альтерпрес, 2011. - 345 с.
5. Цибух В.І. Проблеми і завдання розвитку туризму в Україні в ХХІ столітті // Туристский феномен: экономические, социальные, экологические и культурно-исторические предпосылки и последствия. Матер. IV Междунар. наук.-прак. конф. – Донецк, 2002. – с. 6-17.
6. Щур Ю. В., Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм. – К.: Альтерпрес, 2003. – 232с.

В. В. Парійчук,

студентка групи КТ-31

Н. В. Коцюк,

старший викладач циклової комісії

з туристичного обслуговування

(м. Хмельницький)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Сучасна людина, що звикла до стабільного способу життя і технічному прогресу, відчуває потреби в адреналіновий сплеск. Екстремальний туризм є одним із способів легального задоволення даної потреби, чим завойовує з кожним роком все більшу популярність серед жителів сучасного світу. Вони стають своєрідним товаром на «ярмарку марнославства»: зараз, коли поїздки в далекі краї доступні для багатьох, «вершки суспільства» прагнуть виділитися, піднятися над масою будь-яким шляхом. У тому числі й таким.

Питанню розвитку екстремального туризму присвятили свої роботи Романов А.А., Дмитрієвський Ю.Д., Арін Я., Гуляєв В.Г., В їх роботах проаналізовано розвиток певних видів екстремального туризму в різних країнах, та у всьому світі в цілому.

Метою даної статті полягає в характеристиці проблеми та перспективи розвитку екстремальних видів туризму в Україні

Активні види відпочинку завойовують усе більшу популярність серед простих туристів. Особливо популярним став дайвінг, один із найзахоплюючих і екстремальних видів. Парашутистам і гірськолижникам доводиться потіснитися – число дайверів в усім світі, стрімко зростає. Звертаючи увагу на цифри стає ясно: поширення дайвінга порівнянне тільки із епідемією [1, с. 48].

На сьогодні у світі майже 20 мільйонів сертифікованих дайверів-любителів, а 40 років тому їх було кілька сотень. В Україні останніми роками захоплення дайвінгом стало масовим. Також, зараз в усім світі дуже популярні стрибки із парашутом. Із парашутом почали стрибати більше ніж півстоліття назад, але в масового характеру він перетворився тільки років 15 назад.

Зараз існує багато варіантів стрибків з парашутом. Це не тільки гострі відчуття, але і чудове видовище. Багато людей спеціально приїжджають на різні змагання, щоб подивитися, як люди стрибають із хмарочосів, телевізійних веж, мостів, скель. Якщо комусь не подобається пірнати під воду або стрибати із величезних висот – тоді можна спробувати, теж популярний вид вигляд відпочинку, віндсерфінг. Але отут варто врахувати, що це задоволення пов'язане із постійними падіннями у воду, і реальною можливістю захлинутися в морських хвилях, а також неминучими мозолями на руках. Але випробовування себе в сплаві по бурхливих гірських ріках, точно запам'ятається надовго [3, с. 89-90].

Взагалі ж екстремальний туризм один із самих перспективних видів туризму, що залучає до себе усе більше людей. З'являються нові місця для активного відпочинку, як штучні, наприклад гірськолижні курорти, так місця створені природою про які люди раніш і не знали, наприклад, печери. А те, що цей вид туризму активно розвивається видно хоча б з того, що з'являються всі нові його види.

Аналізуючи перспективи розвитку екстремальної туристичної індустрії в Україні на наступні десять років, перш за все, необхідно підкреслити, що екстремальний туризм - це та сфера економіки і життєдіяльності суспільства в цілому, яка в тій чи іншій мірі інтегрує практично всі галузі. Саме це і визначає одне з перших місць, яке займає екстремальний туризм у світовій економіці [2, с. 32-33].

Програма дій, зорієнтована на досягнення цієї мети, має бути синхронізованою із загальними темпами становлення ринкових механізмів і співвідносною з політикою структурних реформ в економіці. Вона повинна також враховувати накопичений досвід розвитку туризму у світі, що створює сприятливі умови доопрацювання та розроблення відповідної нормативно-правової бази туризму [3, с. 91-92].

Одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток екстремального туризму є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Туристичний ринок дуже відчутний до змін в економіці. За стабільних цін зростання особистого споживання на 2,5% збільшує витрати на туризм на 4%, а зростання особистого споживання на 5% - на 10%

Екстремальний туризм сьогодні вважається одним із перспективних напрямків соціально-економічного розвитку країни, регіонів, міст. Адже туристичне господарство генерує 11% валового продукту в світі, а туристична індустрія – 4,2% [5, с. 44-45].

Насамперед у засобах масової інформації населення активно проводиться реклама міжнародного туризму і майже відсутня реклама внутрішнього екстремального туризму, за виключенням загальновідомих зон туризму та рекреації.

По друге: відсутні кошти на дороге та надійне обладнання, а залучення інвестицій гальмується через неврегульовану нормативно-законодавчу базу країни.

По-третє: в Україні не розвинений сектор екстремальної туристичної індустрії. У жодному місті України не роздаються безкоштовні буклети-путівники, щоб люди могли бодай безкоштовно, або просто несподівано побачити якусь пропозицію.

Крім того, не у всіх містах наявні такі путівники, що обумовлено вузьким тлумаченням екстремального туризму та малою обізнаністю про різноманіття туристичних послуг [5, с. 46-47].

По-четверте: різноманіттям екстремальних туристичних послуг, можуть похвалитися переважно міста-мільйонери, міста загально визнаних зон рекреації та туризму, деякі історичні та культурні центри. В той час коли, в більшості міст України можна розвивати екстремальний туризм. Але для цього ж знову потрібні інвестиції для створення бізнес-центрів, рекреаційних зон відпочинку, які поєднували в собі пасивні та активні види відпочинку [6, с. 40-42].

В роботі туристичної галузі можна виділити наступні проблеми, що стримують розвиток екстремального туризму . Серед них [4, с. 92-96]:

- відсутність розгалуженої системи інформаційно-рекламного забезпечення діяльності галузі та туристичних представництв за кордоном;

- відсутність цивілізованих умов перетину кордону та несприятливий візовий режим для іноземних туристів

- податкове законодавство, що не сприяє вкладенню інвестицій в інфраструктуру екстремального туризму та санаторно-курортний комплекс;

- різновідомча підпорядкованість екстремального туризму та санаторно-курортного комплексу;

– недоліки в системі регіонального управління;

Важливою проблемою розвитку екстремальних видів туризму в Україні є забезпечення цього виду діяльності висококваліфікованими спеціалістами-професіоналами з попереднім досвідом роботи. Доцільно було би залучати до організації цього виду бізнесу колишніх спортсменів і військовослужбовців для того, щоб звести ризики, які неодмінно виникають при будь-якому з видів екстремального туризму, до мінімуму.

У діяльності туристичних фірм відсутня спрямованість на міжнародний ринок, залучення у регіон іноземних туристів, організацію їхнього дозвілля й обслуговування. Інші фірми, що працюють на міжнародному ринку також не завжди враховують запити іноземних туристів-екстремалів, а пропонують в основному культурні тури. Цілком очевидно, що розробка і впровадження екстремальних туристичних турів є вкрай необхідними. Вони, крім того, вимагають комплексного і детального підходу. Але кошти і сили, витрачені на дані заходи, за умов ретельної розробки і дотриманні всіх необхідних правил, сповна окупаються і багато в чому визначають прибутковість галузі. Отже, екстремальний туризм розвивається надзвичайними темпами, створюються нові тури, щоби вразити туристів, адже екстрим це спорт, і це чудово, що усе більше людей мають бажання займатися спортом [4, с. 92-96].

Отже, узагальнюючи вищесказане, відзначимо, що екстремальний туризм – дуже цікавий, захоплюючий вид відпочинку, який все більше подобається людям. Екстремальний туризм постійно перебуває у розвитку, як в світі, так і в Україні. Увесь час з'являються його нові різновиди. Так відносно недавно з'явився космічний туризм, і цілком можливо, що через 10–15 років він буде більш доступним, ніж зараз. А які види екстремального туризму з'являться через 20-30 років навіть складно уявити. У порівнянні з Україною екстремальний туризм в інших частинах світу – у Східній Азії, Європі, Північній Америці розвинутий достатньо добре. А безпосередньо серед жителів Європи й особливо Північної Америки екстремальний туризм найбільш популярний вид відпочинку. Аналіз роботи туристичних фірм, що діють на ринку екстремальних і екзотичних туристичних турів показав, що діяльність фірм орієнтована на молодіжний сектор туристів, а також на професіоналів туристів-екстремалів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бак Г. Впровадження інновацій у сфері туризму / Г. Бак // Наукові записки. – 2010 – №2. – С. 48–56.
2. Гаврилишин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи / І. П. Гаврилишин. – К., 2010. – 58 с.
3. Машкова О. В. Види екстремального туризму / О. В. Машкова, В. С. Богадьорова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 1. – С. 89-94.
4. Наумова І. Ф. Маркетингові дослідження перспектив розвитку екстремального туризму в Україні / І. Ф. Наумова // Економіка і управління національним господарством. – 2018. – № 3(14). – С. 92-96.
5. Притков В. Ю. Екстремальний туризм в Україні: сучасний стан та перспектива розвитку / В.Ю. Притков, А.Є. Жердьов. Географія та туризм. – 2012. – Вип. 19. – С. 44–52.
6. Щербаков В.В Сучасні форми екстремального туризму / В.В Щербаков // Бізнес-план – 2012. – № 10. – 63 с.

Н. М. Рудюк,
магістрантка 2 курсу, спеціальність «Психологія»
(м. Хмельницький)

РОБОТА ПСИХОЛОГА З ПРОБЛЕМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Нині проблема сімейного виховання є актуальною. Вплив урбанізації та науково-технічного прогресу призвели до значного звуження ролі сімейної педагогіки у вихованні дітей та їх соціалізації, а також загострення багатьох проблем у сфері сімейного виховання, серед яких основними є: поглиблення дезорганізації сімейного життя, посилення конфліктності у відносинах між поколіннями, зниження виховного потенціалу сім'ї тощо [3, с. 169].

Сім'я – це місце та умова постійної реалізації власного досвіду, знань, без яких неможлива наступність поколінь і, як наслідок, гармонічне існування й розвиток людської спільноти. Сім'я зіштовхується з унікальними ситуаціями, труднощами й

суперечностями, що виникають, як правило, в обмеженому життєвому просторі [6, с. 11].

Зауважимо, що сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передавання культурних цінностей. З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності.

Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від її непорушного авторитету, подружньої вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Підкреслимо, що важливим у сімейному вихованні є те, наскільки родина живе інтересами всього народу, інтересами держави. Діти прислухаються до розмов батьків, є свідками їхніх вчинків, радіють їхнім успіхам чи співчувають невдачам. Дієвим чинником сімейного виховання є спільна трудова діяльність батьків і дітей. Дітей слід залучати до сімейної праці, вони повинні мати конкретні трудові обов'язки, адекватні їх віковим можливостям. Така співпраця дітей з батьками має сильніший виховний вплив, ніж словесні повчання.

Успіх сімейного виховання значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя: порядку в сімейному господарстві, залучення дітей до розподілу бюджету сім'ї, загального режиму дня, визначення для кожного робочого місця, зокрема для навчальних занять, дотримання певних сімейних правил [2].

Зазначимо, що сімейне виховання – це своєрідний і специфічний процес. Його специфіка полягає в таких основних характеристиках: сприяння здійсненню нерозривного зв'язку поколінь – минулого, сучасного і майбутнього, морально-духовній єдності членів сім'ї як близьких людей і як представників суспільства; здатність сімейного виховання, на відміну від суспільного, непомітно, але дуже дієво за допомогою унікального механізму функціонування сімейних зв'язків та інстинкту формувати в дітей людські почуття до

своїх батьків, дідуся, бабусі, членів сім'ї та через них – до всіх інших людей, свого народу, всього людства; наявність природної теплоти, любові та сердечності в сімейному спілкуванні та відносинах, що служить могутнім фундаментом для морально-емоційного виховання дітей; неперевершеність сімейного виховання за своїм емоційним характером; безперервність, тривалість і різноманіття виховного впливу на дітей різних статі та віку, професійних інтересів, життєвого досвіду і людських цінностей [3, с. 171; 5].

Учена Т. Алексеєнко до основних проблем сучасного сімейного виховання відносить: відсутність єдиної теорії сімейного виховання, яка б дозволила мати чітку стратегію вирішення педагогічних проблем; значну плутанину з цінностями у сучасних батьків; суттєве обмеження можливостей соціального оточення дитини; низький рівень морально-психологічних відносин у сім'ї; невизнання батьками соціальної рівності між дорослими дітьми та ін. [1, с. 64].

Велика увага приділяється роботі психолога з проблем сімейного виховання. Підкреслимо, що можливість надання психологічної допомоги сім'ї залежить насамперед від правильного виявлення її проблеми на основі психодіагностичних даних.

Існують такі психологічні методи вивчення сім'ї [9]:

- науково-дослідні, спрямовані на теоретичне узагальнення даних, що розширюють професійний кругозір психолога-практика;
- діагностичні, за допомогою яких отримують конкретні дані, необхідні для роботи з певною сім'єю;
- корекційно-діагностичні, або психотерапевтичні, спрямовані на визначення форми і змісту корекційної роботи з сім'єю.

Відповідно психологічна діагностика сім'ї передбачає розв'язання таких завдань [9]:

- з'ясування того, чи є проблема сім'ї об'єктом впливу психолога або інших фахівців (психіатра, юриста, дефектолога тощо);
- виявлення об'єкта психологічної допомоги (дитина, її батьки, сім'я загалом);
- вибір способу впливу (індивідуальна робота з дитиною, її батьками, подружньою парою, дитиною і батьком, групою дітей, батьків, сім'єю загалом);

- психодіагностика під час корекційного впливу з метою визначення тактики корекційного процесу (реакції членів сім'ї на психолога й один на одного, особливості їхньої поведінки тощо).

На нашу думку, ці завдання розв'язати важко, тому що на формування і життєдіяльність сім'ї впливають безліч зовнішніх і внутрішніх факторів [9].

Учені, аналізуючи сім'ю, враховують такі її концептуальні виміри: загальне, що охоплює ознаки і риси, властиві всім сім'ям; особливе, спричинене специфічними особливостями конкретної сім'ї; одиничне, що вказує на неповторність і своєрідність тієї чи іншої сім'ї. Учений А. Фурман пропонує розширити схему «загальне – особливе – одиничне» шляхом введення ще двох полярних аспектів «конкретне – універсальне» [8]. Інший науковець О. Мартинюк виокремлює такі концептуально-аналітичні виміри сім'ї як об'єкта соціально-психологічного дослідження: сім'я як сукупність особистостей (мікросистема, одиничне), мала соціальна група (мезосистема, особливе), соціальний інститут (макросистема, загальне), універсум життєдіяльності (метасистема). Ці рівні організації сімейної системи належать до розряду горизонтальних (зовнішній вияв життєдіяльності сім'ї). Серед вертикальних вимірів виділяють внутрішню сторону сім'ї, її глибинні і вершинні вияви – суб'єктність, зміст внутрішньої життєдіяльності, сенс сім'ї та її структурну зорганізованість. У цілому є змога виявити не тільки те, що відрізняє, а й те, що об'єднує різні типи сімей.

Психологи радять у системі сімейного виховання необхідно дотримуватися таких правил: люби свою дитину; радій її присутності, сприймай її такою, якою вона є, не ображай, не принижуй, не порушуй її впевненості в собі, не піддавай її несправедливому покаранню, не відмовляй їй у твоїй довірі, дай їй привід любити тебе; постійно удавайся до похвали дитини за її правильні вчинки. Нехай сімейне вогнище буде джерелом спокою, радощів, поваги, справедливості та захищеності [7, с. 221].

Потрібно знаходити час для організації цікавих ігор з дітьми; залучати до посильної праці разом з дорослими; створювати умови, щоб дитина набувала життєвого досвіду, долала труднощі; чекай від дитини тільки таких думок, суджень і оцінок, на які вона спроможна залежно від рівня розвитку, соціального досвіду [7, с. 222].

Отже, сімейне виховання – педагогіка кожного дня, яка в повсякденному житті здійснює велике таїнство формування особистості людини.

До психологічних механізмів соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на своїх дітей відносяться: ідентифікація і наслідування, у процесі яких діти засвоюють соціальні норми поведінки, ціннісні орієнтації, беручи приклад з батьків, прагнучи стати такими, як вони. При цьому наслідування супроводжується певними очевидними діями, тоді як ідентифікація передбачає отождолення дитини з батьками на основі сильного емоційного зв'язку з ними.

Батьки впливають на своїх дітей через механізм підкріплення: заохочуючи поведінку, що вважається правильною, і караючи дитину за порушення правил, батьки поступово вкорінюють у її свідомість систему норм. Батьки можуть використовувати різні засоби заохочення – соціально-психологічні (наприклад, похвала) і матеріальні (винагороди, привілеї). Справжній авторитет ґрунтується на любові, повазі до особистості дитини в поєднанні з високою вимогливістю до неї [6, с. 73; 4].

Отже, до умов ефективного сімейного виховання належать: батьківське тепло, взаємна повага в сім'ї, довіра до дитини, частота й інтенсивність спілкування батьків з дітьми, сімейна дисципліна, методи виховання, які використовуються батьками.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексєєнко Т. Ф. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах // Український соціум. К., 2008. С. 63-67.
2. Значення сімейного виховання та його методи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14106/>
3. Коношенко Сергій Сімейне виховання як соціально-педагогічна проблема // Педагогіка і психологія професійної освіти. 2013. № 1. С. 169-174 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/24121/1/20-169-174.pdf>.
4. Методика сімейного виховання [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pidruchniki.com/81732/pedagogika/metodika_simeynogo_vihovannya

5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. 4-те вид., допов. К. : Кондор, 2007. 656 с.

6. Опорний конспект лекцій з курсу «Психологія сім'ї» для студентів напряму підготовки 6.030103 «Практична психологія». [уклад: к.психол. н., доц. Марценюк М.О.]. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2016 р. 94 с.

7. Плєцан Х. Роль сім'ї у вихованні духовної, успішної особистості, громадянина України. Релігія та Соціум. 2011. №2(6). С. 221-225 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: nbuv.gov.ua › j-pdf › relsoc_2011_2_34

8. Психологія сімейного виховання [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lubbook.org/book_781_glava_10_Lek%D1%81%D1%96ja_%E2%84%96_9_Tema:%C2%ABPsikho.html.

9. Психологія сім'ї [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://subject.com.ua/psychology/family/5.html>

К. Р. Сергієнко,
студент групи КТ-32

О.В. Гжехулка,
*викладач кафедри теорії та практики туризму
(м. Хмельницький)*

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ТА ФОРМ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ

Найважливішим завданням активного туризму є залучення громадян до корисного і раціонального використання вільного часу, забезпечення оптимального використання туристських ресурсів, турбота про особисту безпеку туристів, захист їх прав, інтересів, майна.

Проблеми розвитку активного туризму в Україні висвітлювалися в різні роки українськими вченими. Серед найбільш авторитетних можна назвати праці таких вчених, як П. О. Масляк, Ю. В. Щур, А. Ю. Дмитрук, М. Гамкала, В. Ф. Кифяк, Ю. І. Прасул та інших.

Мета статті – охарактеризувати класифікацію видів та форм активного туризму.

Активний туризм – це усі можливі види мандрівок як правило в природному середовищі, які передбачають активний і динамічний спосіб пересування (пішим, велосипедним, лижним, кінним та водним з застосуванням малих плавзасобів) по завчасно визначеному маршруту, тобто передбачає необхідність прикладення відповідних фізичних зусиль туриста для подолання певних перешкод.

Тобто, активний туризм – це вид туризму, в якому передбачені активне пересування в різноманітних природних умовах, найчастіше в екстремальних, і певні фізичні навантаження [1, с. 14-16].

Даний туризм посідаючи важливе місце в суспільстві, виконує найважливіші соціальні функції:

1. відновлення психофізичних ресурсів суспільства;
2. сприяє працездатності людини і раціональному використанню дозвілля.

Для розвитку активного туризму ідеально підходять безліч регіонів України завдяки різноманітному ландшафту – чергування низин та гір, боліт та рівнин, степу, лісів та гір тощо [3, с. 76].

Розвиток активного туризму також сприяє посиленню економіки, збереженню довкілля та пам'яток природи й архітектури, культурної спадщини, підтримує здоров'я нації та пропагує здоровий спосіб життя, оскільки, по-перше, займатися спортивним туризмом має як мінімум активна людина, а по-друге, навіть перше залучення до спортивного туризму, якийсь невеличкий похід чи веломандрівка вже спонукатимуть людину змінити щось у своєму житті, більше рухатись, тренуватися, аби раз за разом, крок за кроком підкорювати все вищі і вищі вершини.

В наш час найпопулярнішим та найбільш масовим видом активного туризму є гірськолижний. На сьогодні Україна має наявні природні ресурси та передумови для розвитку цього виду туризму. На території України гірськолижний туризм розвивається у Карпатському регіоні, на території якого розташовані невисокі, вулканічного походження, середньою висотою близько 1200–1400 м Карпатські гори [2, с. 78].

У 2018 р. лідером за кількістю відвідувань був курорт Буковель – 2,1 млн туристів з України, Білорусі, Молдови та інших країн. Також популярністю користується курорт Славське з кількістю

туристів 0,8 млн чол. і молодий та перспективний курорт Тисовець з 0,035 млн туристів.

За комплексом природних умов і ресурсів Україна має всі можливості для розвитку найрізноманітніших видів активного відпочинку. Особливо великі перспективи не тільки національного, а й світового масштабу має пішохідний і велосипедний туризм (Карпати, Поділля), водний (річки та озера України), спелеотуризм (Поділля і Крим), гірськолижний туризм (Карпати) [3, с. 78-78].

Одним із стримуючих факторів у розвитку активного туризму в Україні є відсутність або низький рівень розвиненості інфраструктури, тому існує необхідність працювати над її покращенням у регіонах, найбільш сприятливих для спортивного туризму, де вже над її розвитком працюють аматори, та створювати цю інфраструктуру в регіонах, які тільки починають шукати у себе спортивно-туристичний потенціал, а саме:

1. розробляти та промарковувати пішохідні та велосипедні маршрути різної складності;

2. займатися підготовкою та облаштуванням гірських маршрутів, які можуть зацікавити альпіністів різного рівня підготовки;

3. створювати гірськолижні комплекси не тільки в Карпатах, а і в інших регіонах України, зокрема поблизу великих міст;

4. приводити до ладу парки та заповідники, слідкувати за їх станом; будувати якісні дороги, що дало б змогу значно скоротити час, який необхідно провести в дорозі, аби потрапити в інше місто України, та зробило б цю подорож комфортнішою та безпечнішою;

5. стимулювати середні навчальні заклади залучати дітей до активного способу життя: організовувати походи, проводити квести на природі, які допомагатимуть школярам краще розуміти навколишній світ та зацікавлять їх спортивним туризмом, тощо;

6. створювати кемпінги з усіма необхідними для нормальної життєдіяльності умовами;

7. пропагувати здоровий та спортивний спосіб життя; поширювати інформацію серед населення про цікаві, маловідомі та поки що нетуристичні місця України [6, с. 114].

За формою проведення туристських заходів і характером їх організації спортивно-оздоровчий туризм поділяють на організований

– плановий і самодіяльний (клубно-секційний) і неорганізований – аматорський (дикий”)).

Плановий туризм передбачає організацію і проведення походів і подорожей туристськими установами, організаціями і підприємствами різних форм власності (турфірмами, турбазами, туристськими таборами і т.ін.) пере важно за туристичними путівками. Вони здійснюються за розробленими, вивченими, описаними, а іноді й промаркованими маршрутами під керівництвом інструкторів, що мають відповідний досвід і проаналізованою місцевістю. Весь маршрут, як правило, проходить через туристські бази, або притулки, учасники походу забезпечуються ночівлею, харчуванням, послугами екскурсоводів, культур ним і медичним обслуговуванням, на окремих ділянках – транспортом, і т. ін. Багато туристів-початківців здійснюють свої перші далекі подорожі саме за такими маршрутами, що пролягають через наймальовничіші куточки, включають пам'ятки старовини, цікаві архітектурні споруди, літератур но-меморіальні та історичні місця. В більшості своїй ці маршрути нескладні і не вимагають спеціальної туристської підготовки [5, с. 83].

Самодіяльні туристські походи і подорожі організують і проводять ради з питань туризму, спортивні товариства, туристські і спортивні клуби, туристські секції підприємств, установ, навчальних закладів, оздоровчі туристсько-спортивні табори, дитячі екскурсійно-туристські станції, школи, окремі групи туристів тощо.

Особливість неорганізованих – аматорських (так званих «диких», «під чорним прапором» і т. ін.) – походів – у тому, що туристи самі обирають район подорожі, часто не мають чітко розробленого плану і програми походу, покладаються на свої власні сили і сприятливі умови. Здебільшого такі групи складаються з друзів і знайомих, сімей, окремих груп туристів, що подорожують без якихось спортивних цілей. Головною метою неорганізованих подорожей є активний відпочинок під час літніх відпусток або канікул [4, с. 34].

До спортивно-оздоровчого туризму найчастіше відносять такі найпоширеніші види активного туризму: пішохідний, гірський, лижний, водний (сплав і гребля на плотах і човнах), велосипедний.

З числа спортивних видів туризму виділяються спортивно-технічні види – такі, як мотоциклетний і авто мобільний. Хоча є всі підстави для віднесення їх також до технічних видів спорту.

До спортивно-оздоровчого туризму можна віднести і такі екзотичні і рідкісні його види, в яких маршрути долаються верхи на конях, верблюдах, віслюках, ламах, слонах, оленях, на собачих упряжках, на повітряних кулях, на вітрильних суднах, за допомогою пірнання з аквалангом то що. Ці види, в силу своєї унікальності, не мають значного поширення і, як правило, існують у вигляді тривалого катання екскурсантів на спеціально навчених тваринах, а також яхтах, повітряних кулях і т. ін., або індивідуального спорту [4, с. 35].

Окремий вид являє собою спелеотуризм, – до річі, один із найбільш технічно і психологічно складних видів туризму. Він значною мірою наблизений до пошукових, дослідницьких видів діяльності, і масовим назвати його важко (на окремих ділянках печер доцільніше організовувати екскурсійні маршрути для екскурсантів і звичайних відпочиваючих).

Отже, основними видами спортивно-оздоровчого туризму, що здатні забезпечити найбільшу масовість при значному фізичному навантаженні, обов'язковій всебічній тактичній і технічній туристській підготовці, наявності певної спортивності і оздоровчого ефекту, є пішохідний, лижний, водний і велосипедний[4, с. 88].

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексеева А.В. Активный туризм сегодня [Текст] / А.В. Алексеева // Новости турбизнеса. – 2013. – № 1 (2). – С. 14-16.
2. Божидарнік Т.В. Міжнародний туризм: навч. посіб. / Т.В. Божидарнік, Н.В. Божидарнік, Л.В. Савош та ін. – К.: «Центр учбової літера- тури», 2012. – 312 с.
3. Булашев А. Я. Спортивно-оздоровительный туризм : учеб. пособие / Булашев А. Я., Нечаев В. И., Ровный А. С. – Изд. 2-е, испр. – Харьков :[ХДАФК], 2003. – 191 с.
4. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг: навч. посібник. – Харків: Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2013. – 202 с.
5. Вишневецький В.І. Екологічний туризм: навч. посібник / В.І. Вишневецький . – К.: Інтерпрес ЛТД, 2015. – 140 с.

6. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм : навч. посіб. / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2009. – 301 с.

7. Мулик К. В. Спортивно-оздоровчий туризм в системі фізичного виховання школярів і студентів : монографія / К. В. Мулик. – Х. : ФОП Бровін А.В., 2015. – 418 с.

8. Опанасюк Н.А. Активный туризм сегодня [Текст] / Н.А. Опанасюк // Украинский туризм. – 2014. – №3. – С. 12-15.

9. Сидоренко В. Активный туризм [Текст] / В. Сидоренко // Міжнародний туризм. – 2013. – №5. – С. 21-23.

К. П. Ткачук,
студентка групи БМт-11
Н. В. Коцюк,
старший викладач циклової комісії
з туристичного обслуговування
(м. Хмельницький)

СПОРТИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА УКРІПЛЕННЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

Туризм є важливою складовою позакласної спортивної роботи. З кожним роком активний туризм в Україні стає все більш популярним. Активний туризм є маловитратною і високоефективною технологією формування в людині високих духовних і фізичних начал. Його популярність серед верств населення пояснюється величезним рекреаційним потенціалом природних ресурсів країни, високою оздоровчої здатністю і потребою певної частини населення в деякому ризику. Участь в туристичних походах сприяє розвитку таких якостей, як особиста ініціатива, наполегливість, сила волі і висока дисциплінованість. Найбільшу користь здоров'ю приносять такі види туризму, в яких використовуються активні засоби пересування. Піші і лижні походи і подорожі сприяють поліпшенню діяльності серцево-судинної і дихальної систем, підвищенню опірності організму до захворювань, зміцненню мускулатури. Перебування на свіжому повітрі, вплив сонця і дозованих фізичних навантажень,

різноманітність вражень під час подорожей нормалізують діяльність центральної нервової системи, відновлення працездатності.

Різні аспекти та проблеми розвитку спортивного туризму знайшли висвітлення в працях різних науковців, таких як: Ю.А. Грабовський, О.В. Скалій, Т.В. Скалій, О.А. Грішнова, однак дана тема потребує подальшого дослідження.

Мета статті – проаналізувати роль спортивного туризму в укріпленні та збереженні здоров'я студентів.

Згідно з енциклопедичним визначенням, здоров'я – це природний стан організму, що характеризується його врівноваженістю із навколишнім середовищем та відсутністю будь-яких хворобливих змін. Здоров'я людини визначається комплексом біологічних (успадкованих і набутих) та соціальних чинників [1, с. 71-74].

Освітній процес у вищій школі передбачає не тільки навчання і виховання, але й оздоровлення студента. Саме здоров'я значною мірою визначатиме стан населення України у XXI столітті. Вже ніхто не сперечається з тим фактом, що сьогодні обсяг освіти перевищує всі допустимі норми сприйняття та характеризується неможливістю повноцінного засвоєння студентом обсягу знань, який весь час зростає. Великі обсяги інформації, які потрібно запам'ятати молодій людині, негативно впливають на її творчі здібності та здоров'я. Неправильний спосіб життя створює підґрунтя для прояву генетично закладених ендогенних факторів ризику захворювань внутрішніх органів. Саме тому усунення або зменшення впливу екзогенних факторів, які сприяють їхньому розвитку (гіподинамія, нерациональне харчування, паління, зловживання алкоголем, психосоціальні стреси), є одним із провідних напрямів виховної роботи зі студентами. У цьому контексті формування здорового способу життя та культури дозволить студентській молоді має стати однією з найважливіших сфер діяльності вищих навчальних закладів [9, с. 421-428].

В процесі туристської діяльності розширюється сфера спілкування студентів, відбувається набуття навичок соціальної взаємодії, накопичення позитивного досвіду поведінки, створюються сприятливі умови для формування моральних якостей особистості. Перш за все, це якості, які виховуються знаходженням в складі туристичної групи, яка існує в автономному режимі – колективізм, відповідальність, взаємодопомога і взаємовиручка [1]. У туристських

походах удосконалюються морально-вольові якості, такі як сміливість, рішучість, дисциплінованість, терпіння і ін.

Заняття спортивним туризмом успішно вирішують завдання загальної фізичної підготовленості студентів, так як проходять в будь-яку погоду, різні пори року, в природних умовах. Туризм як форма активного відпочинку, сприятливо впливає на ріст і зміцнення опорно-рухового апарату людини [2]. При заняттях туризмом відбувається ефективний вплив на кровоносну і дихальну системи організму, знімається нервова напруга. Заняття туризмом впливають на такі фізіологічні показники як пульс, кров'яний тиск, життєву ємність легенів, силу.

Спортивний туризм – вид спорту по подоланню певного відрізка земної поверхні, який називають маршрутом пішки чи з допомогою різних засобів пересування. При цьому під «земною поверхнею» мається на увазі не лише ґрунтова поверхня Землі, але також і кам'яна, і водна тощо. Під час проходження маршруту долаються різні специфічні природні перешкоди. Наприклад, гірські вершини і перевали (у гірському туризмі) або річкові пороги (у сплавах по річках).

Спортивний туризм є невід'ємною складовою загальнодержавної системи фізичної культури і спорту і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом її залучення до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму [2, с. 4-8].

Найбільше збільшення сили у початківців туристів пояснюється виконанням специфічної діяльності (робота зі спеціальним спорядженням, пересування по скелях, на лижах, подолання сніжних схилів і нерівностей рельєфу).

Оздоровче завдання туризму вирішується за допомогою правильно організованого графіка проходження маршруту з дотриманням оптимального режиму фізичних навантажень і активного відпочинку, використання благотворного впливу природних факторів на всі функції організму, дотримання правил особистої та громадської гігієни. Періодичні заняття туризмом в значній мірі сприяють підтримці організму на досить високому рівні фізичної підготовленості [3, с. 117-120].

Одним з напрямків розвитку спортивного туризму полягає в тому, що трохи сповільнився ріст складності походів, а також з'явилася потреба в пошуку більш складних маршрутів у вже давно відомих і доступних районах країни.

Особливістю розвитку спортивного туризму є те, що він, як і вся Україна, входить у смугу великого державного регулювання всіх процесів, і як наслідок цього, виникає велика увага з боку держави за його розвитком. Більше того, спортивний туризм став якоюсь зоною боротьби зацікавлених у його розвитку міністерств і відомств, які курирують питання спорту, турбізнесу й освіти [4, с. 23].

Займаючись різними видами туризму студенти мають змогу збільшити час рухової активності, що дасть їм можливість психологічно відпочивати. Результатом такого відпочинку буде підвищення розумової і фізичної працездатності. До активної рухової діяльності потрібно залучати студентську молодь, яка є майбутнім нашої країни.

Заняття туризмом сприяє розвитку морфофункціональних показників молоді, проте різні види туризму мають неоднаковий вплив на них. Дослідження засвідчило, що в дітей, які займалися туризмом, відзначене значне поліпшення показників життєвої ємності легенів, частоти серцевих скорочень, а також дещо покращилися показники маси тіла, окружності грудної клітки та артеріального тиску. Так, найбільш суттєвий вплив занять туризмом відзначено в показниках кардіореспіраторної системи в хлопців, які займалися велосипедним туризмом, а найменші – водним [6, с. 384-385].

Спортивний туризм є ефективним засобом фізичного виховання молоді, сприяє фізичному розвитку, загартовуванню, зміцненню здоров'я і спілкування учнів. Набуті навички туризму мають і прикладне значення, так як можуть використовуватися для забезпечення збереження життя і здоров'я людей. Ефективна організація спортивної діяльності у ВНЗ на основі нових форм навчально-виховного процесу сформує спортивну культуру студента, мотивацію до ведення активного здорового способу життя. Крім того, можливо використовувати спортивний туризм як модуль при викладанні дисципліни «Курси за вибором з фізичної культури». Спортивний туризм буде ефективним засобом оздоровлення, фізичного і морально-патріотичного виховання, підвищення освіченості студентів [10]. У зв'язку з цим актуальним завданням стає

розробка робочих програм і методичних матеріалів для освоєння даної дисципліни.

Таким чином, туризм як вид туристичної діяльності поєднує в собі спорт і відпочинок, оскільки служить виявленню здорового способу життя, розвитку, досконалості й збереженню фізичної працездатності, рухової активності, всебічної підготовки, що ефективно впливає на збереження здоров'я студентської молоді. Розвиток можливостей адаптації в складних умовах зміни клімату, застосування активних способів пересування, найрізноманітніших рухових дій, дотримання правил особистої гігієни, здорового способу життя, поліпшення психоемоційного стану сприяють здоров'язбереженню студента. Розглянуті вище туристичні послуги здоров'язбереження можна характеризувати як необхідність у вирішенні проблеми збереження здоров'я студента [5, с. 30-34].

Отже, туристична діяльність є фактором збереження здоров'я студентської молоді саме через користування туристичними послугами здоров'язбереження, які входять до складу туризму і були розглянуті вище. Саме вони є універсальним засобом збереження здоров'я, так як не вимагають значних матеріальних витрат, що робить такі послуги доступними для кожного студента. Вона є фактором здоров'я збереження, бо вимагає відмови від шкідливих звичок, фізично та всебічно розвиває, загартовує, налаштовує дотримання чіткого режиму дня, підвищує рухову активність, сприяє нервно-психічному розвантаженню. Збереження здоров'я студентської молоді здійснюється шляхом зміни виду діяльності та дозованих фізичних навантажень за допомогою взаємодії з природним середовищем протягом усієї подорожі чи походу, екскурсії чи прогулянки, лікувально-оздоровчих чи спортивно-туристських заходів, за допомогою загартування та адаптації до незвичних умов, повноцінного харчування. Туризм як вид туристичної діяльності подібний до каталізатора, оскільки розвиває, підсилює та прискорює процеси покращання стану організму, що закладені до збереження здоров'я студента.

Список використаних джерел та літератури:

1. Воронов М. П. Вплив занять туризмом на рівень фізичної підготовленості студентів / М. П. Воронов, В. В. Шадріна, С. В. Курячий // Вісник Чернігівського національного педагогічного

університету імені Т. Г. Шевченка. – Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2013. – Вип. 112, т. 1. – С. 71–74. 4

2. Гаца О.О. Перспективи туризму як засобу розвитку здоров'я та безпеки суспільства / О.О. Гаца, А.О. Змійов // Туризм: Теорія і практика. – 2005. – №1. – С.4-8.

3. Гончаренко Н. А. Вплив фізичного навантаження на організм студентської молоді в умовах піших туристичних походів / Н. А. Гончаренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки. – № 3. – Бердянськ : БДПУ, 2007. – С. 117–120.

4. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм. Навчальний посібник / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 304 с.

5. Колотуха О. В. Спортивний туризм в загальній структурі туризму: підходи до систематизації / О. В. Колотуха, А. Л. Шипко // Географія та туризм. – 2014. – Вип. 30. – С. 20-38.

6. Литвинчук О. М. Сутність оздоровчо-спортивного туризму як шлях збереження здоров'я студентської молоді / О. М. Литвинчук // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2014. – №. 1. – С. 384–395.

7. Нань Чжоу Педагогічний потенціал рекреаційного туризму як засобу оздоровлення студентів / Чжоу Нань // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2013. – Вип. 2. – С. 461–466.

8. Організація та методика оздоровчої фізичної культури і рекреаційного туризму. / [Жданова О.М., Тучак А.М., Поляковський В.І., Котова І.В.] – Луцьк: Вежа, 2000. – 242 с.

9. Підлужняк О.І., Шемчак І.А. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2010. - №1(3). - С.421-428.

10.Ткаченко Ю. Від туризму до здоров'я. / Ю. Ткаченко // Здоров'я та фізична культура - 2006. – №26. – С.5-7.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент; директор Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Авсієвич Алла Валеріївна – старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом; доктор філософії в галузі права (м. Хмельницький).

Бевза Максим Олександрович – студент групи КТ-21 спеціальності «Туризм» Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Гжехулка Олена Василівна – викладач циклової комісії з туристичного обслуговування Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Камінник Маріна Олегівна – учениця 9 класу Гвардійського НВК.

Каштанова Олена Едуардівна – спеціаліст I категорії, директор Стуфчинецької ЗОШ I-III ст. Лісогринівецької сільської ради

Коцюк Володимир Дмитрович – кандидат історичних наук; декан гуманітарно-економічного факультету Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Коцюк Наталія Володимирівна – старший викладач циклової комісії з туристичного обслуговування Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Кравцов Микола Григорович – студент групи БМТ-11 спеціальності «Туризм» Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Кудімова Аміна Сергіївна – студентка групи КТ-32 спеціальності «Туризм» Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Кузьменко Дарія Павлівна – студентка групи КТ-32 спеціальності «Туризм» Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Кучеров Геннадій Геннадійович – кандидат історичних наук, доцент; викладач кафедри соціальної роботи і психології Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу.

Мазур Таїсія Володимирівна – викладач кафедри психології; фахівець гуманітарно-економічного факультету факультету Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Парійчук Валерія Володимирівна – студентка групи КТ-32 спеціальності «Туризм» Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Письменний Олег Володимирович – вчитель історії Гвардійського НВК.

Рудюк Наталія Миколаївна – магістрантка 2 курсу заочної форми навчання, спеціальність «Психологія», Хмельницький інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Сергієнко Кирило Романович – студент групи КТ-32 спеціальності «Туризм» Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Ткачук Катерина Петрівна – студентка групи БМт-11 спеціальності «Туризм» Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ТУРИЗМ ХХІ СТОЛІТТЯ: проблеми та перспективи

Випуск 5

З 76 Туризм ХХІ століття: проблеми та перспективи : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2020. – Вип. 5. – 110 с.

За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Фото на обкладинці з мережі Internet

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101 А
Тел.: (0382) 63-03-05, 63-70-24
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

Здано в набір 3 березня 2020 р. Підписано до друку 10 березня 2020 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 300 прим.

Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
e-mail: himaup@ukr.net, офіційний сайт: www.maup.km.ua